

Under Pressure

Een interdisciplinair onderzoek naar het lage geboortecijfer
in Tokio

LAS Scriptie - LA3V11003

Begeleider: Louise Autar l.m.a.autar@uu.nl

Myrthe Peek 5748771

Vakreferent: Kathrine van den Bogert
C.E.vandenBogert@uu.nl

Pepijn Temming 6042791

Vakreferent: Peter Selten
p.selten@uu.nl

Janneke Pruijsen 5723353

Vakreferent: Sandra van der Hel
s.c.vanderhel@uu.nl

Inhoudsopgave

<u>Abstract</u>	<u>PG. 3</u>
<u>Inleiding</u>	<u>PG. 4</u>
<u>De Kersenbloesembloei van Werkende Moeders</u>	<u>PG. 10</u>
I. Inleiding	PG. 11
II. Moederschap in de sociale orde	PG. 13
- Moederschap binnen het raamwerk van huwelijk	PG. 15
III. Ervaringen en identiteit van moederschap	PG. 17
IV. Moederschap als empowerment	PG. 19
VI. Conclusie	PG. 21
<u>Sex & the Metropolitan Sprawl</u>	<u>PG. 23</u>
I. Inleiding	PG. 24
II. Maatschappelijke Druk	PG. 25
III. Gecommodificeerde Intimiteit	PG. 27
IV. Leefruimte in Tokio	PG. 29
V. Conclusie	PG. 29
<u>Is Tokio klaar voor een Duurzame Toekomst?</u>	<u>PG. 33</u>
I. Inleiding	PG. 34
II. Methodologie	PG. 35
III. Welke invloed heeft het lage geboortecijfer	PG. 36
. op de ruimtelijke planning van Tokio?	
- Herverdeling van inwoners	PG. 36
- Transport	PG. 38

- Framework	PG. 39
IV. Positieve en negatieve effecten	PG. 40
- Recycling van afval	PG. 42
- Groener maken van stadsdelen	PG. 43
- Aantal deelnemers in veldwerkprogramma's	PG. 44
V. Conclusie	PG. 45
<u>Integratie</u>	<u>PG. 47</u>
I. Common ground	PG. 48
- Traditionele gebruiken	PG. 49
- Geglobaliseerde ontwikkeling	PG. 50
- Spanning	PG. 51
- Emancipatie	PG. 53
- Druk	PG. 54
II. More comprehensive understanding	PG. 56
III. Conclusie en toekomstvoorspelling	PG. 59
<u>Bibliografie</u>	<u>PG. 63</u>
I. Inleiding	PG. 63
II. De Kersenbloesembloei van Werkende Moeders	PG. 64
III. Sex & the Metropolitan Sprawl	PG. 66
IV. Is Tokio klaar voor een Duurzame Toekomst?	PG. 68
V. Integratie	PG. 70

Abstract

In dit onderzoek is de spanning tussen traditionele gebruiken en geglobaliseerde ontwikkeling onderzocht met betrekking tot het geboortecijfer in Tokio, Japan. Vanuit de disciplines Creative Cities, Culturele Antropologie en Duurzaam Ondernemen en Innovatie worden er perspectieven geboden op de verschillende culturele, sociale en economische processen die ten grondslag liggen aan het lage geboortecijfer.

Middels Repko en Szostak's (2017) methoden voor interdisciplinair onderzoek, is deze scriptie opgedeeld in disciplinaire deelhoofdstukken waarin deelvragen worden behandeld vanuit respectievelijk Culturele Antropologie, Creative Cities en Duurzaam Ondernemen en Innovatie. Hierna worden conflicten en overeenkomsten onderscheiden, een *common ground* gecreëerd en tot slot worden de disciplinaire inzichten geïntegreerd tot een alomvattend antwoord op de hoofdvraag. Het geïntegreerde perspectief vormt via deze methoden een samenhangend geheel dat meer is dan de som der delen. Er wordt beargumenteerd dat de grootste oorzaak voor het afnemende geboortecijfer in Tokio de druk op de bevolking is, die voortkomt uit de spanning tussen traditionele gebruiken en geglobaliseerde ontwikkeling. Deze druk heeft een impact op intimiteit, relaties, jonge stellen, het milieu, de stadsindeling en keuzes rondom moederschap. Al deze factoren hebben invloed op elkaar en op het krijgen van kinderen in Tokio, Japan. Sociale verandering is nodig om het krijgen van kinderen te stimuleren. Hiervoor worden concrete beleidsvoorstellen gegeven.

Inleiding

Het lage geboortecijfer in Japan, dat al 37 jaar achtereenvolgend afneemt, baart de overheid van Japan zorgen (Wakatsuki & Griffins 2018). De voorspellingen wijzen uit dat als de bevolking in dit tempo blijft afnemen, in 2100 de helft van de huidige bevolking zal overblijven (Ryall, 2012). Daarnaast neemt de vergrijzing in Japan snel toe. In 2016 was één op de drie inwoners boven de 65 jaar (NOS, 2016) en volgens Ryall (2012) zal dit tegen 2100 rond de 46% van de Japanse bevolking zijn. Nieuwe kinderen zijn noodzakelijk om de Japanse samenleving te onderhouden in de toekomst. Als deze demografische verschuiving namelijk doorzet, zal er in 3011 nog maar één Japans kind zijn (NU.nl, 2012). De Japanse beschaving, die zoveel uniek cultureel erfgoed heeft voortgebracht, dreigt hierdoor te verdwijnen. Waarom worden er zo weinig kinderen geboren in Japan?

Een mogelijke verklaring schuilt in de socio-economische omstandigheden, die sinds het einde van de tweede Wereldoorlog sterk zijn veranderd in Japan. De vooroorlogse samenleving draaide vooral om traditionele normen en waarden, die met name gebaseerd zijn op Oosterse religies (McLelland & Mackie, 2015). Vanaf de tweede Wereldoorlog nam de modernisering van Japan toe, waarna het zich heeft ontwikkeld tot een economische grootmacht (McLelland & Mackie, 2015). Vanaf 1947 is het geboortecijfer gaan dalen en vergrijzing gaan toenemen. Dit demografische patroon is een typisch gevolg van een (economisch) ver ontwikkelde natie (Coulmas, 2007).

In veel moderne samenlevingen valt economische ontwikkeling tezamen met de wereldwijde intensivering van globalisering. De Wereldbank omschrijft globalisering als: *'freedom and ability of individuals and firms to initiate voluntary economic transactions with residents of other countries'*. Vrijheid wordt in deze omschrijving gedefinieerd als de afwezigheid van grenzen en barrières tussen landen (Milanovic, 2005). Volgens de Wereldbank brengt globalisering economische ontwikkeling. Het is dus te stellen dat de snelle ontwikkeling in Japan mede van de grond is gekomen dankzij de opkomst van neoliberale handelsvoorwaarden van globalisering. Globalisering heeft gezorgd voor flexibele handel tussen grootmachten en technologische ontwikkeling. Wereldwijd is het makkelijker om met elkaar in contact te staan, wat tijd en fysieke afstand lijkt te verkleinen (Monge, 1998; Boyd-Barret & Rantanen, 1998; Harvey, 1989).

Naast een toename in economische productie, heeft globalisering gezorgd voor snellere en intensievere culturele kruisbestuivingen. Doordat landen en mensen meer in verbinding staan, kunnen ideologieën sneller worden verspreid en overgenomen (Hall, 1992). Ideeën over de rol van de vrouw in de samenleving of overtuigingen over het omgaan met de planeet verspreiden en transformeren. Mogelijkerwijs zijn overgenomen ideeën conflicterend met traditionele normen en waarden. Dit kan leiden tot spanningen binnen een samenleving. In het geval van Japan zorgen botsingen tussen modernisering en traditionele waarden voor een sociale spanning (Ivy, 2010). Veel Japanners zijn bang dat de modernisering hun nationale en culturele identiteit zal vervagen. Met globalisering en homogenisering komt verzet, waarin men terugvalt op traditionele waarden en normen (Ivy, 2010). Wellicht speelt deze sociale spanning een rol in de afname van het geboortecijfer. Om deze reden wordt de volgende hoofdvraag geformuleerd: *Waar toe leidt de sociale spanning tussen traditionele waarden en geglobaliseerde ontwikkeling in Tokio met betrekking tot het geboortecijfer?*

In dit onderzoek is gekozen voor een case-study van Tokio, aangezien het geboortecijfer in deze stad het laagst liggen, afgerond één kind per vrouw (Coulmas, 2007). Om een beleid te vormen dat doeltreffend het geboortecijfer kan verhogen, is het van belang de sociale motivaties van verschillende bevolkingsgroepen in de Japanse hoofdstad te begrijpen. Het is belangrijk om inzicht te verkrijgen in de problemen die zich voordoen in de stad. Wanneer men de sociale achtergrondprocessen van het lage geboortecijfer in Tokio begrijpt, kan er beter worden gehandeld. Daarnaast zou dit onderzoek basis kunnen bieden voor beleidsplannen in andere ontwikkelde landen die geconfronteerd worden met een laag geboortecijfer.

De meeste onderzoeken naar het lage geboortecijfer in Japan richten zich op de oorzaken en gevolgen in economische of politieke zin. Daarnaast wordt in deze wetenschappelijke literatuur vaak maar één dimensie belicht. Echter, om een compleet beeld te krijgen van de recente ontwikkelingen, is het van belang om ook sociale en culturele veranderingen in acht te nemen. Deze sociale processen kunnen de complexiteit van de situatie illustreren en bijdragen aan een beter begrip van de uitdagingen die dit met zich mee brengt. Door culturele, economische en duurzaamheids perspectieven te combineren kan een gelaagd begrip worden gecreëerd en met een holistische blik naar het probleem worden gekeken. De drie disciplines

vullen elkaar op verschillende wijzen aan. Zo wordt er vanuit Culturele Antropologie vooral naar de oorzaken van de lage geboortecijfers gekeken en onderzocht hoe culturele processen hieraan verbonden zijn. Creative Cities sluit zich aan bij Culturele Antropologie wat betreft culturele aspecten van het probleem, maar neemt ook economische processen in acht. Duurzaam Ondernemen en Innovatie kijkt op zijn beurt ook naar de economie, echter is de uiteindelijke conclusie binnen dit disciplinaire hoofdstuk voornamelijk gericht op het milieu. Hieruit is op te maken dat de disciplines goed op elkaar aansluiten, maar ook samen een groot gebied aan vakspecifieke inzichten beslaan. Binnen dit onderzoek staat menselijk gedrag meer centraal dan politiek en materiële zaken. De motivatie van inwoners van Tokio om geen kinderen te krijgen wordt bekeken vanuit verschillende niveau's. Culturele Antropologie legt de focus op landelijke sociale processen. Hieropvolgend kijkt zowel Creative Cities als Duurzaam Ondernemen en Innovatie hoe deze motivaties tot samensmelting komen in de stad Tokio.

Het onderzoek vanuit de discipline Culturele Antropologie focust op de ervaringen van jonge gezinnen en kan hiermee belichten welke overwegingen meespelen bij het krijgen van kinderen. Er wordt uitgegaan van een heteronormatief perspectief, aangezien dit in de Japanse maatschappij nog vaak de norm is. Om een adequaat beleid te vormen tegen het lage geboortecijfer, is het van belang de complexiteit van de beslissing van het krijgen van kinderen te begrijpen.

Sociale en maatschappelijke druk op het krijgen van kinderen, gecommuniceerde intimiteit en de huizing situatie in Tokio staan centraal in het onderzoek van de discipline Creative Cities. Vanuit deze discipline wordt er gekeken naar de veranderingen binnen intimiteit en het aangaan van relaties in Tokio en hoe de maatschappelijk en cultureel bepaalde waarden en normen in modern Tokio invloed hebben op het geboortecijfer.

Binnen de discipline Duurzaam Ondernemen en Innovatie wordt in dit onderzoek een milieu-maatschappelijk perspectief aangenomen. Het lage geboortecijfer heeft invloed op de ruimtelijke indeling van de stad en houdt verband met de toekomstige ecologische omstandigheden. Duurzaamheid zou een belangrijk onderdeel kunnen zijn van toekomstige ontwikkelingen van de stad.

Er is gekozen voor een interdisciplinair onderzoek, waarin verschillende disciplineaire inzichten worden geïntegreerd om zo een completer, gelaagd antwoord te bieden op een complex probleem. Op deze manier ontstaan nieuwe inzichten die uitgebreider zijn dan de som van verschillende onafhankelijke disciplines. Zo kan er worden toegewerkt naar praktische oplossingen voor complexe problemen. Repko en Szostak (2017) stellen in hun boek 'Interdisciplinair Research' de werkwijze voor een geslaagde onderzoeksaanpak. In dit onderzoek zal deze werkwijze dan ook als leidraad worden gebruikt. Allereerst stellen Repko en Szostak (2017) vier eisen waar een interdisciplinair onderzoek aan moet voldoen: Het onderwerp moet complex zijn, het onderwerp staat in de belangstelling van de te gebruiken disciplines, geen enkele discipline heeft een antwoord kunnen formuleren op de hoofdvraag en het is een onopgelost maatschappelijk probleem. Er liggen veel processen ten grondslag aan de het lage geboortecijfer van Japan en in het bijzonder in Tokio, wat het een complex probleem maakt. Globalisering en culturele kruisbestuivingen zijn per definitie processen met veel gezichten, die uit verschillende perspectieven kunnen worden bekeken. Hierdoor kan niet één enkele discipline een sluitend antwoord vormen op de hoofdvraag. Zoals eerder aangegeven, heeft de demografische verandering in Japan, en in dit specifieke geval Tokio, grote gevolgen voor het land, zowel economisch als sociaal. Zoals eerder is gebleken blijft het geboortecijfer afnemen, hiermee is het een onopgelost maatschappelijk probleem te noemen. Zoals uit de vorige alinea blijkt, werpen alledrie de disciplines een andere blik op het probleem, en belichten zij allen een belangrijk deelaspect van het probleem. Door inzichten te integreren, kan er een completer en gelaagd beeld van de sociale ontwikkelingen worden bereikt, waarvoor een enkele discipline niet toereikend zou zijn. Hiermee is een interdisciplinaire aanpak gerechtvaardigd.

De volgende stappen die Repko en Szostak identificeren zijn het begrijpen van de relevante disciplines, het onderzoeken van literatuur, het evalueren van de inzichten, het identificeren van inzichten en hun oorsprong, het creëren van een *common ground* en ten slotte het construeren van een *more comprehensive understanding*. Ook in dit onderzoek worden deze stappen doorlopen. Elke individuele discipline werpt een onafhankelijke blik op de demografische ontwikkeling in Tokio door middel van literatuuronderzoek. Allereerst zal er een Cultureel Antropologisch perspectief worden geboden op de waarde van het moederschap in

Japan in het hoofdstuk ‘De Kersenbloesembloei van Werkende Moeders’, vervolgens zal de verandering van intimiteit en relaties als gevolg van toegenomen sociale en maatschappelijke druk in Tokio worden behandeld in het hoofdstuk ‘Sex & the Metropolitan Sprawl’. Het hoofdstuk ‘Is Tokio klaar voor een Duurzame Toekomst?’ biedt het perspectief op het lage geboortecijfer vanuit de discipline Duurzaam Ondernemen en Innovatie. Nadat de disciplines elk hun conclusies hebben getrokken worden deze inzichten samengevoegd. Iedere discipline geeft een definitie voor belangrijke begrippen uit de hoofdvraag en deze begrippen zullen uitgebreid worden tot een bredere definitie. De conflicten tussen disciplinaire inzichten en overeenkomsten worden geëvalueerd en vervolgens uitgebreid en georganiseerd om zo tot deze bredere definitie te komen. Het doel van dit proces is om tot een overeenstemming te komen over de betekenis van kernbegrippen. Tot slot zal een *more comprehensive understanding* worden geformuleerd middels een zelf ontworpen model om zo een interdisciplinair vooruitzicht van de sociale orde in Tokio te bieden.

De Kersenbloesembloei van Werkende Moeders

Inleiding

In het televisieprogramma ‘Tokidoki’ onderzoekt Paulien Cornelissen aan de hand van taal hoe de samenleving in Japan is ingedeeld. In de aflevering over het bijvoeglijk naamwoord ‘otenba’, afgeleid van het Nederlandse woord ‘ontembaar’, zoekt Cornelissen uit wat dit woord zegt over de rolverdeling tussen man en vrouw. Cornelissen concludeert dat onstuimige of losbandige meisjes ‘otenba’ worden genoemd. Enkel meisjes kunnen ‘otenba’ zijn, omdat van oudsher wordt verwacht dat meisjes zich bedeesd en onderdanig opstellen. Van jongens wordt onstuimigheid verwacht, vandaar dat er geen bijvoeglijk naamwoord nodig is om dit te benadrukken (Cornelissen, 2018).

Als er een politieke interventie te pas moet komen aan de bestrijding van het lage geboortecijfer in Japan, moet er eerst worden gekeken welke sociale en culturele dynamieken ten grondslag liggen aan deze ontwikkeling. Japanoloog Florian Coulmas constateert dat het mannelijke overwicht in Japan een impact heeft op de lage reproductie: *‘If a policy of reversing declining birth rates is to be pursued in earnest it must begin by reconsidering male dominance in this society’* (Coulmas, 2007, p. 6). De Japanse samenleving is gebaseerd op een patriarchaal systeem wat bepaalde verwachtingen schept van vrouwen en mannen. Niet iedereen wil zich naar deze verwachtingen voegen. Zeker nu modernisering intreedt en er meer welvaart en educatie beschikbaar is, kiezen Japanse vrouwen vaker voor een carrière in plaats van een traditioneel levenspad (Ermisch & Ogawa, 1994).

Omdat Japanse vrouwen traditioneel gezien de opvoeding van kinderen op zich nemen, wordt er in dit hoofdstuk gefocust op moederschap met betrekking tot het lage geboortecijfer. De botsing tussen traditionele normen en waarden en modernisering in Japan leidt tot een toegenomen spanning tussen vrouwenemancipatie en de vervulling van traditionele genderrollen. Het beeld van Japanse huisvrouwen en moeders verschuift en daarmee ook de manier waarop vrouwen deze rollen invullen. In dit hoofdstuk worden de veranderende opvattingen over moederschap onderzocht als onderliggende oorzaak voor de lage geboortecijfers in Tokio, Japan. Middels een antropologisch perspectief wordt er getracht een antwoord te formuleren op de vraag:

Wat zijn de verschillende opvattingen over en ervaringen met moederschap en hoe heeft dit invloed op het lage geboortecijfer in Japan?

Door de focus te leggen bij ervaringen van Japanse vrouwen zelf, kan er diepgaand begrip worden bereikt van wat zich onder de maatschappelijke normen en waarden afspeelt. Daarnaast biedt culturele antropologie de mogelijkheid om betekenissen achter kwantitatieve data bloot te leggen. Zo kan er antwoord worden gegeven op de vraag waarom Japanse vrouwen besluiten om later of niet moeder te worden. Wat zijn de overwegingen die zij maken en waar komen deze overwegingen uit voort? Wat betekent het lage geboortecijfer voor vrouwen en welke gevolgen heeft dit voor hun sociale realiteit?

Binnen antropologie en genderstudies is veel onderzoek gedaan naar het moederschap. Andrea O'Reilly, professor in gender-, seksualiteit- en vrouwenstudies aan de universiteit van York, onderscheidt in haar bundel *Twenty-first Century Motherhood: Experience, Identity, Policy, Agency* drie hoofdthema's binnen de studie van moederschap: moederschap als instituut, ervaring en identiteit. Binnen 'moederschap als instituut' worden onderdrukkende aannames van patriarchale systemen over het moederschap bestudeerd en in 'moederschap als ervaring' wordt de uitvoering van moederschap bekeken als een bevestiging of verwerping van de patriarchale verwachtingen. In de categorie 'moederschap als identiteit' wordt gekeken hoe het moederschap het zelfconcept van een vrouw vormt. Tot slot voegt O'Reilly een vierde categorie toe, die volgens haar binnen de moderne moederschapstudies nog te weinig wordt belicht. Het betreft 'moederschap als *agency*': een vorm van politieke vrijheid en empowerment voor vrouwen.

Voortbordurend op deze categorieën, telt dit hoofdstuk drie paragrafen die de opvattingen over het moederschap in Japan uiteenzetten. Allereerst wordt het moederschap als instituut in de sociale orde behandeld, vervolgens ervaringen van moederschap en moederschap als identiteit en tot slot moederschap als empowerment. Gezien de overlap van identiteit en ervaringen van moederschap binnen de literatuur over Japans moederschap, zullen deze twee categorieën samen worden behandeld in één paragraaf. Daarnaast beschouw ik ervaringen van moederschap niet uitsluitend als verwerping of aanname van patriarchale verwachtingen, maar ook als bron van persoonlijke ontwikkeling. Middels deze indeling wordt het argument uiteengezet dat opvattingen over moederschap veelal traditioneel zijn, maar de omgang van Japanse vrouwen

met deze opvattingen onderhevig is aan verandering. De nieuwe betekenis van moederschap voor Japanse vrouwen zie ik als één van de verklaringen voor het lage geboortecijfer in Tokio en dit zal in overweging moeten worden genomen bij het vormen van een beleid om het lage geboortecijfer tegen te gaan. Door middel van een antropologisch perspectief kan inzicht worden bereikt over de complexiteit van de demografische verandering in Japan.

Moederschap in de sociale orde

In veel samenlevingen werd het moederschap traditioneel gezien als het hoogst behaalbare doel van een vrouw in haar leven (Allison, 2010; Clark, 1999; Yopo Díaz, 2018). Binnen de Amerikaanse samenleving wordt moederschap vaak gezien als biologisch construct, ofwel de vervulling van het ‘vrouwelijke instinct’ (Miller, 2005). Ook binnen de Japanse samenleving heerst de algemene opvatting dat er voor vrouwen niets meer voldoening geeft dan het beoefenen van het moederschap (Jovilet, 1997). Japans antropologe Takie Sugiyama Lebra beschrijft in haar boek *Japanese Women: Constraint and Fulfillment* twee ruim opgehouden imago’s van Japanse vrouwen. Het eerste beeld, wat veelal door mannen wordt gepromoot en door veel Japanse vrouwen wordt bevestigd, is het beeld van de Japanse vrouw die haar autonome macht binnen het huishouden opeist en zelf kiest om zich te storten op het gezinsleven (Lebra, 1984). Het tweede imago schetst de Japanse vrouw als onderdanig en beperkt tot het huishouden, wat haar ontdoet van status, macht en kansen in de publieke sferen. Volgens Lebra (1984) werd dit laatste beeld vooral door feministen gepromoot, om de beperkende invloed van traditionele genderrollen op de autonomie van vrouwen te belichten. Slechts een jaar later beschreven Buck, Newton, en Muramatsu (1985) hoe de meerderheid van de Japanse vrouwen geloofden dat vrouwen minder onderdanig en meer onafhankelijk zouden moeten zijn. Het feministische perspectief op het imago van de Japanse vrouw heeft stof doen opwaaien.

Sociologe Martina Yopo Díaz (2018) spreekt over een doorslaggevende verandering in de benadering van moederschap in academische literatuur vanaf de jaren 70, toen Adrienne Rich het moederschap in het licht van patriarchale structuren zette. ‘Goed’ moederschap, binnen patriarchale samenlevingen, vereist vaak complete toewijding en investering van tijd, geld en

energie. Sharon Hays (1996), professor in sociologie en vrouwenstudies, noemt dit soort gedachtengoed ‘de ideologie van intensief moederschap’. Ook in Lebra (1984) wordt het beeld van een ‘goede’ moeder geschetst aan de hand van complete overlevering aan de familie. Japanoloog Muriel Jolivet (1997) haalt de bekende Japanse psycholoog Nobuyoshi Hiraï aan wanneer ze het beeld van de ‘goede’ moeder in Japan illustreert. Hiraï stelt dat vrouwen met enig plichtsgevoel hun carrière afbreken om moeder te worden. ‘Vrouwen die niet in staat zijn om belangeloos te zijn, zouden geen moeder mogen worden’ (Hiraï in Jolivet, 1997, p.103). Werkende moeders worden per definitie tot egoïstisch bestempeld. Volgens Hays (1996) draagt dit denkbeeld bij aan het behoud van patriarchale machtsstructuren waarin mannen de dominante posities bestrijken. Door vrouwen als belangeloze verzorgers neer te zetten, worden ze uitgesloten van economische en politieke participatie.

Hoewel de twee imago’s beschreven in Lebra (1984) verschillen, delen beiden het beeld van ‘de Japanse vrouw’ als vastgekleusterd aan het huishouden. Dit beeld is onderdeel van traditionele Japanse genderrollen, waarin de vrouw in het huishouden en als opvoedster wordt geplaatst. In de meerderheid van de interviews in Lebra (1984) geven vrouwen aan vanaf hun jeugd te zijn voorbereid op de rol van echtgenoot en moeder. Lebra (1984) concludeert dat Japanse vrouwen onder hoge druk staan om traditionele genderrollen te omarmen. Dit lijkt in plattelandsgebieden nog sterker naar voren te komen. Antropoloog John Knight schrijft in zijn onderzoek naar burgerschap in Japan over Michiko, een jonge vrouw die na een jaar in de stad, terugkeert naar haar ouders op het Japanse platteland. Het platteland bevalt haar niet omdat ze alleen ‘binnen de cirkel’ van verwachtingen mag blijven. De dorpsbewoners bekritisieren haar ‘losbandigheid’ als ze met vrienden op stap gaat (Knight, 1996). Ze is een goed voorbeeld van een meisje wat door de omgeving ‘otenba’ wordt gevonden. Waar sociale controle een nauwe beweegruimte vormt op het platteland, kan een grote stad als Tokio meer anonimiteit en vrijheid bieden.

Lebra’s boek werd gepubliceerd in de jaren 80, wat mogelijk een achterhaald beeld weergeeft. Echter, ook in modern Japan worden meisjes opgeleid voor de rol van huisvrouw. Dit heeft ervoor gezorgd dat Japanse meisjes psychologische barrières ontwikkelen die hen belemmeren in schoolprestaties (Yamamoto, 2016). Studentes hebben lagere aspiraties binnen

het onderwijs en de arbeidsmarkt en zijn eerder geneigd om een ‘vrouwelijk’ studie pad te kiezen. Ook Morinaga, Hanson Frieze en Ferligoi (1993) concluderen in hun onderzoek naar carrière planning dat Japanse studenten in hun toekomstbeeld op traditionele rolverdeling terugvallen. Daarnaast zien moeders hun dochters in de toekomst vaker opgroeien tot verzorgers binnen een gezin dan dat ze hoge educatie nastreven (Yamamoto, 2016).

Desalniettemin zijn er studies die aantonen dat er verandering plaatsvindt in de denkwijze van jongeren over traditionele genderrollen. Katsurada en Sugihara (1999), twee academici in Japanse sociologie en genderpsychologie, toonden aan dat hoger opgeleide, Japanse jongens hun eigen genderrollen heroverwogen. Mannelijke Japanse studenten met minder traditionele beelden van genderrollen gaven aan hun carrière in de toekomst te willen verbinden met het gezinsleven (Morinaga et al., 1993). Dit suggereert dat de rol van vaders in de opvoeding kan gaan toenemen.

De veranderende ideeën over genderrollen zorgen ervoor dat vrouwen gemakkelijker een andere invulling kunnen geven aan hun toekomst. Volgens Coulmas (2007) zijn de veranderende genderrollen een gevolg van zowel ideologische heroverwegingen als economische noodzaak: naast de mentaliteitsverandering dat betaald werk evenveel of meer voldoening kan geven dan het moederschap, ontwikkelde zich het idee dat een huishouden een dubbel inkomen nodig heeft. Hoe dan ook zorgen de veranderende genderrollen voor een andere structuur en verwachting van het moderne Japanse gezin (Coulmas, 2007). Dit draagt bij aan een lager geboortecijfer, omdat het traditionele pad van huwelijk en moederschap niet meer vanzelfsprekend het te bewandelen pad is.

Moederschap binnen het raamwerk van huwelijk

In Japan was het gebruikelijk om huwelijk en moederschap te beschouwen als één en dezelfde beslissing (Ermisch & Ogawa, 1994; Coulmas, 2007). De versmelting van huwelijk en moederschap zorgde voor druk op zowel trouwen als op het krijgen van kinderen. Aan het eind van de twintigste eeuw werden ongetrouwde vrouwen van 25 jaar of ouder vaak minachtend ‘*Kurisumasu keki*’ genoemd, een referentie aan de vervallen waarde van kerstcakes die nog in de winkels liggen na 25 december (Coulmas, 2007).

Traditionele normen binnen de Japanse samenleving suggereren dat vrouwen het huwelijk en het gezin boven hun carrière zouden moeten plaatsen. Veel jonge vrouwen nemen ontslag wanneer ze in het huwelijk treden of kinderen krijgen (Morinaga et al., 1993). De vanzelfsprekendheid van het huwelijk als volgende stap in het leven is afgenomen nu er meer kansen zijn voor vrouwen om zich te ontwikkelen op de arbeidsmarkt (Ermisch & Ogawa, 1994). Het aantal vrouwen in hoger onderwijs is de laatste decennia sterk toegenomen (Ermisch & Ogawa, 1994; Yamamoto, 2016) en de verwachtingen van het huwelijk en van de huwelijkspartner zijn veranderd (Coulmas, 2007). Er is sprake van een verschuiving van georganiseerde huwelijken naar liefdeshuwelijken. Veranderende verwachtingen van het huwelijk leveren een bijdrage aan de overweging om het huwelijk en het moederschap langer uit te stellen.

Deze overweging legt echter extra druk op jonge vrouwen nu het lage geboortecijfer een politieke ‘zorg’ is geworden. Het idee dat jongeren verantwoordelijk konden worden gehouden voor de problemen van de natie werd al snel door de media opgepikt (Coulmas, 2007). Dit leidt tot verwijten vanuit de sociale omgeving, die anders vorm krijgen naar jonge mannen dan naar jonge vrouwen. Van mannen wordt verwacht dat ze een financiële basis kunnen bieden aan hun gezin. Mannen voelen de sociale druk met name in het vinden van een goede baan. Van vrouwen wordt verwacht dat ze in het huwelijk treden en moeders worden. Wanneer vrouwen dit uitstellen omwille van een eigen carrière, worden ze al snel als egoïstisch bestempeld (Jolivet, 1997).

Door de vergrijzing wordt het belang van nieuwe kinderen steeds hoger in Japan. Paradoxaal genoeg wordt ouderschap buiten het raamwerk van huwelijk niet aangemoedigd. Overheidsinstanties, zoals het JSOG (*Japan Society of Obstetrics and Gynecology*), adviseren dat alleen getrouwde stellen toegang moeten krijgen tot inseminatietechnieken en sluiten daarmee ongetrouwde vrouwen en homoseksuele koppels uit van kunstmatige voortplantingsprocedures (Fruehan, 2005). Reden hiervoor kan zijn dat binnen Japanse patriarchale structuren wordt geloofd dat getrouwde, heteroseksuele vrouwen een beter thuis bieden (Fruehan, 2005).

In de afgelopen paragraaf is ingegaan op patriarchale verwachtingen van moederschap in

de Japanse maatschappij. Deze verwachtingen leggen een hoge druk op jonge vrouwen. De vraag blijft hoe Japanse vrouwen deze druk ervaren en behandelen.

Ervaringen en identiteit van moederschap

In haar antropologische onderzoek naar moederschap in Japan haalt Jolivet (1997) een voorbeeld aan van een Japanse vrouw die een brief schrijft naar tijdschrift *Asahi* (13 september 1989). De vrouw beschrijft hoe haar kinderen haar leven overnemen. Als ze op een zondag haar man met de kinderen achterlaat zodat ze tijd voor zichzelf heeft, voelt ze zich een slechte moeder. Jolivet (1997) merkt op dat als het achterlaten van kinderen bij de vader schuldgevoelens oproept, het inhuren van een babysitter helemaal ondenkbaar moet zijn. Dit soort brieven bevestigen het beeld van een ‘goede’ moeder als compleet toegewijd aan het moederschap.

Dit beeld wordt breder gedeeld dan enkel in Japan. Faircloth (2009) beschrijft dat ouders in het Verenigd Koninkrijk het moederschap steeds vaker beschouwen als een werkwoord. ‘Moederschap’ duidt niet meer de relatie tussen moeder en kind aan, maar een onderneming van de moeder (Chandler, 2007). Dit zorgt voor een verandering van het beeld van moederschap waarin de discourse ‘moeder’ een identiteit wordt. Het is een actie waarmee de uitvoerende persoon zichzelf verrijkt. De moeders in Faircloth (2009) beschouwen het moederschap als pad van persoonlijke ontwikkeling wat ten koste gaat van andere vormen van identiteitsvorming, zoals betaald werk.

Er is minder onderzoek gedaan naar de ervaringen en identiteitsvorming van moeders, dan naar het moederschap als instituut van patriarchale samenlevingen. Academici die zich specialiseren op ervaring van moederschap stellen vaak dat moeder zijn isolerend en uitputtend werk is voor vrouwen door de hoge verwachtingen van de sociale omgeving. Zij roepen aandacht voor schuldgevoelens en depressies die ontstaan wanneer moeders niet kunnen voldoen aan de onmogelijke standaarden van patriarchale ideologie (O’Reilly, 2010). In interviews afgenomen door Sharon Hays rapporteerde het merendeel van de moeders over schuldgevoelens wanneer ze behoefte hadden aan ‘eigen tijd’ en ‘werk’ tegenover het verzorgen van een kind (Hays, 1996).

Jolivet (1997) vervolgt haar analyse met de reacties van andere Japanse vrouwen op de brief in het tijdschrift. Bijna alle reacties zijn meelevend, veel vrouwen herkennen de druk die de brieven-schrijfster ervaart. Echter, ‘Ga zo door, Moeder!’ is het enige advies dat wordt gegeven. Niemand oppert het hebben van een baan als een goede vlucht uit het soms verstikkende huismoederbestaan. De vrouw krijgt enkel complimenten en wordt aangemoedigd om vol te houden tot verlichting met de tijd zal komen. Volgens de respondenten doet ze het goed, in tegenstelling tot moderne moeders ‘die geen seconde meer met hun kroost doorbrengen’. Hieruit blijkt dat vrouwen zelf de patriarchale ideeën over incompatibiliteit van werk en moederschap reproduceren. Moeders vinden zelf dat moederschap intensief en zwaar zou moeten zijn. Veel van de geïnterviewde vrouwen in Lebra (1984) zagen hun eigen moeder als rolmodel, maar alleen wanneer ze moeilijkheden had overwonnen ten behoeve van het gezin. Veel moeders ervaren het moederschap als zwaar, maar dit wordt geaccepteerd vanuit het dominante beeld dat moederschap zwaar zou móeten zijn. Zodoende moet een moeder emotionele voldoening ‘verdienen’.

Onderzoek naar het moederschap als identiteit wordt onder andere gewijd aan de gevolgen voor het zelfconcept wanneer moeders niet voldoen aan de verwachtingen van de omgeving. Uit de woorden van psycholoog Hirai, beschreven in de eerste paragraaf, blijkt hoe zwaar de veroordeling van werkende moeders in de Japanse maatschappij is. In een samenleving als Japan is de druk om een ‘goede’ moeder te zijn extra invloedrijk. Japan wordt gezien als een voorbeeld van een ander-georiënteerde samenleving, waarin eigenwaarde sterk afhankelijk kan zijn van erkenning van buitenaf (Morinaga et al., 1993; Knight, 1996). Het zelfconcept van jonge Japanse moeders kan er onder leiden wanneer er niet kan worden voldaan aan de opgelegde eisen van ‘goed’ moederschap. Jonge vrouwen zien het moederschap door deze druk vaak als te vermoeiend en intensief en besluiten vaker het moederschap uit- of af te stellen (Jolivet, 1997). Zoals eerder in dit hoofdstuk beschreven, is de druk nog hoger nu het geboortecijfer laag ligt en kinderen van maatschappelijk belang zijn. Een vrouw die kiest voor een kinderloos bestaan, volbrengt haar ‘vrouwelijke instinct’ niet en wordt daarom als egoïstisch beschouwd (Jolivet, 1997). Het lage geboortecijfer heeft op die manier ook invloed op het zelfbeeld van jonge vrouwen, die door de omgeving tot egoïstisch worden betiteld.

Voor vaders is deze overweging minder van belang in het uitstellen van ouderschap, omdat de druk bij mannen vooral op financieel onderhoud van het gezin ligt. Wanneer Japanse vaders tijd met hun kinderen doorbrengen wordt er naar verwezen als ‘familie service’ (Jolivet, 1997). Dit woord suggereert dat tijd gespendeerd aan kinderen een dienstverlening is, niet een identiteit.

In een opiniepeiling van de nationale krant *Asahi Shimbun* in 2004 antwoordde 74% van de respondenten ‘nee’ op de vraag of het makkelijk is om kinderen op te voeden in Japan. Op de vraag of het een last of een plezier is om kinderen te hebben, had ‘een plezier’ maar één procent voorsprong (45% tegen 44%) (Coulmas, 2007). Volgens Jolivet (1997) beschouwt een steeds groter aandeel van de Japanse vrouwen het moederschap als vervelend en vermoeiend en de druk om moeder te worden als ‘ergerlijk’. De nucleaire familie wordt gezien als een bron van isolatie en eenzaamheid (Jolivet, 1997). De aanname dat er maar één ‘goede’ manier is om het moederschap te beoefenen, levert een hoge druk op waardoor jonge vrouwen zich weerhouden van het moeder worden. Velen zijn bang om niet te kunnen voldoen aan de verwachtingen van de omgeving en willen geen gezichtsverlies leiden. Ook zijn er vrouwen die meer voldoening halen uit hun carrière en niet alle tijd willen inleveren voor het moederschap, zoals vanuit de omgeving wordt verwacht. Vanuit deze ervaringen en dit beeld van moederschap is het niet moeilijk te begrijpen dat steeds meer Japanse vrouwen het moederschap uit- en afstellen. Dit hoeft echter niet in alle gevallen zo te zijn. Er ontstaan langzaamaan nieuwe vormen van gecombineerd moederschap en werk.

Moederschap als empowerment

Volgens O’Reilly is de laatste categorie van moederschapsstudies ‘moederschap als *agency*’. Moederschap wordt hierin benaderd als protest tegen de gevestigde patriarchale structuur. *Agency* omvat in mijn beschouwing ook de opkomst van eigenzinnigheid en zelfstandigheid, waarmee moeders een eigen weg kunnen vinden voor moederschap en werk buiten de sociale verwachtingen om. Binnen ‘moederschap als *agency*’ is er ruimte voor nieuwe invullingen van de discourse ‘moeder’ en de betekenis van moederschap.

Er is nog weinig onderzoek gedaan naar toenemende *agency* onder moeders in Japan. Antropologe Tomomi Yamaguchi deed in de jaren '90 veldwerk onder de feministische actiegroep 'Women's Action Group' in Tokio, maar slechts een paar maanden na het begin van haar veldwerk viel de groep uiteen. In de massamedia werd dit opgenomen als een tekenend beeld voor de 'achteruitgang van feminisme' in de Japanse samenleving. Echter, het feminisme bleef bestaan maar nam andere vormen aan (Yamaguchi, 2007).

Zo een nieuwe vorm is te zien in de aflevering van Tokidoki, waar presentatrice Paulien Cornelissen een feministische groepering in Tokio bezoekt: een groep huisvrouwen en moeders die hun benadeelde positie in de maatschappij zat zijn. Ze komen samen en delen hun frustraties over de verwachtingen binnen de Japanse samenleving. 'Vroeger waren het de mannen die gooiden met de tafel wanneer ze zich aan iets ergerden, zo demonstreerden zij hun macht,' leggen de vrouwen uit. Nu gebruiken zij een klein tafeltje met plastic fruit om omver te werpen als symbool voor het terugnemen van hun stem. 'Luister ook eens naar wat vrouwen te zeggen hebben' roept de één, en 'Ik wil een samenleving waarin mannen en vrouwen gelijk zijn en evenveel doen in het huishouden' roept de ander, terwijl het fruit door de kamer vliegt. Cornelissen beschrijft het omwerpen van het kartonnen tafeltje als 'een klein vreemd ritueel', maar geeft aan dat hier misschien wel de eerste stappen naar een grotere sociale verandering worden gezet (Cornelissen, 2018).

Langzaamaan komen belangen van vrouwen weer in het daglicht te staan. Het eentonige beeld van moederschap, zoals het in de Japanse samenleving wordt voorgeschreven, wordt tegenwoordig massaal afgewezen door Japanse vrouwen. Om het krijgen van kinderen in Japan te stimuleren, moeten er mogelijkheden komen om moederschap en werk te combineren. Dit is geen onmogelijk vooruitzicht. Hoewel tijdsbeperking altijd een spanning zal opleveren tussen het investeren in kinderen en in betaald werk, (Clark, 1999) kan deze spanning ook anders ingevuld worden. Clark (1999) beschrijft in haar onderzoek naar het moederschap bij de Asante in Ghana, hoe 'economisch moederschap' in deze cultuur wordt ervaren als een belangrijk onderdeel van het moeder zijn. Werkende moeders worden beschouwd als 'goede' moeders, omdat ze genoeg geld verdienen om hun kinderen financieel te ondersteunen. Op deze manier zijn er combinaties mogelijk in werk en moederschap met een positieve connotatie.

Binnen de feministische literatuur wordt gestreefd naar een bredere definitie van moeders, waarin ‘goede’ moeders ook alleenstaand, oud, jong, niet-biologisch, queer, trans of ‘werkend’ kunnen zijn (O’Reilly, 2010). Feminist- en genderstudies hebben veelal aangetoond dat het moederschap niet een natuurlijk en stabiel fenomeen is, maar een complex sociaal construct, afhankelijk van tijd, plaats en politieke en economische machtsstructuren (Yopo Díaz, 2018). Wanneer deze herdefinitie van moederschap zou doordringen binnen de Japanse maatschappij, dan zou de samenleving meer open kunnen staan voor andersoortige gezinsstructuren. Geboortes zouden kunnen toenemen, wanneer de druk op moeders afneemt. Dit zou kunnen worden bereikt met de verandering van traditioneel gedachtegoed over genderrollen. Zoals aangegeven in de eerste paragraaf is deze verandering opkomend. Jonge jongens lijken meer gemotiveerd om gezinsleven en carrière in de toekomst te combineren (Morinaga et al., 1993). Zo zouden taken in het huishouden, maar ook in financiële verantwoordelijkheid kunnen worden verdeeld. Vrouwen vinden daarnaast hun eigen weg, zoals alleenstaande moeders die ondanks druk van buitenaf de opvoeding combineren met werk.

Conclusie

In dit hoofdstuk zijn opvattingen over moederschap in Japan in verband gebracht met het lage geboortecijfer in Tokio. Het onderzoek heeft voornamelijk gefocust op traditionele opvattingen over ouderschap, die nog steeds de boventoon voeren in Japan. Hier vanuit ligt de focus op het moederschap, gezien moeders traditioneel de opvoeding op zich nemen. Daarnaast is er uitgegaan van een hetero normatief perspectief, omdat ouderschap binnen het heterohuwelijk nog de norm is binnen de Japanse maatschappij.

De patriarchale verwachtingen van moederschap leggen vrouwen een hoge druk op. Zo zijn intensieve tijdsinvestering, belangeloosheid en complete toewijding grensvoorwaarden voor een ‘goede’ moeder. Deze druk is dusdanig hoog dat veel vrouwen tegenwoordig afzien van het moederschap of het uitstellen. Moeders die niet kunnen voldoen aan de hoge eisen van ‘goed’ moederschap, rapporteren over schuldgevoelens, depressies en isolement. Ze hebben het gevoel dat ze ‘falen’. Deze ervaringen halen het zelfbeeld naar beneden en weerhouden andere jonge

vrouwen ervan zich aan het moederschap te wagen.

Om het lage geboortecijfer tegen te gaan, moeten overwegingen voor de beslissing voor moederschap worden meegenomen in het maken van een beleid. Er is een sociale verandering nodig om het geboortecijfer te laten opbloeien, waarin de voorwaarden voor moederschap anders ingevuld kunnen worden. Hierin zouden moeders moeten kunnen werken zonder egoïstisch te worden gevonden en zouden andersoortige gezinsstructuren meer moeten worden geaccepteerd. Traditionele genderrollen zouden moeten openen voor eigen interpretatie, zodat niet alleen de moeder verantwoordelijk is voor de kinderen, maar ook vaders een grote rol krijgen in de opvoeding. Daarnaast is er een verandering nodig in de overtuiging dat een heteroseksuele, getrouwde vrouw uitsluitend een goed thuis kan bieden aan een kind. Meer kinderen zouden worden geboren in Japan wanneer homoseksuele stellen en alleenstaande vrouwen toegang krijgen tot kunstmatige inseminatietechnieken. Er is nog weinig onderzoek beschikbaar over de ontwikkeling van deze nieuwe omgangsvormen met het moederschap. Om het lage geboortecijfer in Japan te begrijpen, kan er meer onderzoek worden gedaan naar de beweegredenen achter het uitstellen van moederschap. Antropologisch onderzoek is hierbij van belang, omdat het moederschap kan benaderen vanuit de ogen van Japanse vrouwen zelf. Zo zou zowel de vrouwelijke arbeidsparticipatie als het geboortecijfer kunnen opbloeien als kersenbloesem in april.

Sex & The Metropolitan Sprawl

Afbeelding 1. (Luka Sabbat, 2018)

Inleiding

Hot Mess, een Amerikaans kledingmerk, heeft eind 2018 een interessante collectie uitgebracht in Tokio. De shirts dragen de slogan “start fucking” en op de rest van de collectie zijn diverse prints te zien waarop het lage geboortecijfer van de stad wordt gevisualiseerd en het hebben van sex wordt gepromoot. De foto op het voorblad is van een reclamecampagne van het merk in Tokio, die bevat een illustratie van het dalende geboortecijfer en de tekst “*Here for the knowledge and know how of intimacies that may have been forgotten*”. Het kledingmerk en de bijbehorende reclamecampagne zijn culturele uitingen die indicatief zijn van het probleem dat zich in Tokio afspeelt en roepen belangrijke vragen op. Zijn de bewoners van Tokio inderdaad vergeten hoe ze intiem moeten zijn? En als dit zo is, waar ligt dit dan aan? Dit disciplinaire hoofdstuk zal het antwoord op deze vragen proberen te vinden door de relatie te onderzoeken tussen sociale en culturele dynamieken wat betreft intimiteit en relaties en op welke manier deze zich afspelen in de stad Tokio. De disciplinaire deelvraag luidt:

Wat voor processen hebben invloed op de omgang met intimiteit en op welke manier hebben deze processen invloed op het geboortecijfer?

Om deze vraag te beantwoorden zal ik kijken naar een aantal aspecten binnen de stad Tokio en de bredere context van Japan die vervolgens samengebracht worden in de conclusie. Er zal gekeken worden naar de maatschappelijke druk, het fenomeen van gecommuniceerde intimiteit in stedelijke gebieden en de leefruimte in Tokio. Er wordt gekozen voor deze werkwijze omdat Creative Cities een redelijk breed onderzoeksveld heeft. Hierdoor is een bepaalde structuur nodig zodat op logische wijze verbanden gelegd kunnen worden. De literatuur die zal worden aangehaald in dit hoofdstuk zal uit diverse vakgebieden komen, Creative Cities is een interdisciplinaire hoofdrichting en is dus niet gebonden aan een enkel vakgebied. Verschillende onderzoeken worden aangehaald, voornamelijk uit de *Urbanities* maar ook bijvoorbeeld Sociologie, Gender Studies en Asian Studies. Het bindende kenmerk is dat ze over sociale en culturele dynamieken gaan die betrekking hebben tot de daling van het geboortecijfer. Voor een verklaring waarom intimiteit veranderd kan worden moet er dus gekeken worden naar

meerdere invloeden, niet alleen op sociaal en cultureel vlak maar ook op stedelijk gebied. Dit hoofdstuk heeft daarmee een gelokaliseerd kenmerk, de focus zal liggen op de locatie Tokio en welke processen zich afspelen in de stad en hoe deze in relatie staan tot het dalende geboortecijfer. Echter moet er eerst een landelijke context geschetst worden waarin deze stadsdynamieken zich afspelen. Dit is niet alleen nodig om een theoretische context te geven, maar ook om een brug te slaan met de andere disciplines. Eerst zal de landelijke culturele en historische context geschetst worden en op wat voor wijze deze in de moderne hedendaagse context vallen, er zullen enkele zaken worden uiteengezet zoals het scholingssysteem en bepaalde culturele normen en waarden in Japan. Hierna worden deze inzichten verbonden met de stedelijke omgeving van Tokio en de ervaring van romantiek en intimiteit om tot een inzicht te komen in welke factoren een rol spelen in de stadsomgeving aangaande het dalende geboortecijfer van Tokio. Tot slot zal er een conclusie volgen en zullen er suggesties gedaan worden voor mogelijke stappen richting een toekomstig beleid wat het geboortecijfer zou kunnen stabiliseren.

Maatschappelijke druk

De manier waarop men omgaat met seksualiteit en intimiteit in Japan is belangrijk om te begrijpen wanneer we het over het geboortecijfers in Tokio hebben. Zo zijn de normen en waarden van de samenleving in Japan veelal afkomstig uit Boeddhisme, Confucianisme en enkele andere oosterse religies (McLelland & Mackie, 2015). Zoals ook eerder besproken in het deelhoofdstuk van Culturele Antropologie zijn de Japanse culturele normen en waarden anders dan we gewend zijn in het westen. Dit geldt ook voor de sociale en maatschappelijke druk die men ervaart. In Japan is het belangrijker om in het publieke oog over te komen alsof men voldoet aan de norm, deviaties worden enkel getolereerd in de privésfeer (White, 2002). In Japan ligt er van oudsher dus een hoge sociale en maatschappelijke druk om te voldoen aan de normen en waarden van de samenleving, het voorkomen van gezichtsverlies is belangrijk. Een ontwikkeling wat in conflict komt met deze waarden en dus wellicht deze druk zou kunnen verhogen is het feit dat Japan na de tweede wereldoorlog zijn scholingssysteem heeft gemoderniseerd naar een meer

westers model waarin de resultaten die behaald worden op school representatief zijn geworden voor de waarde van een individu in de economie (Allison, 2000). Dit betekent dat naast de enorme sociale druk om te voldoen aan de norm er ook een enorme druk komt te liggen om op vroege leeftijd goed te presteren op het academische vlak. Dit nieuwe westerse scholingssysteem gecombineerd met de historisch bepaalde onderliggende normen en waarden die al een hoge maatschappelijke en sociale druk opleveren, levert een situatie op waarin bepaalde delen van de maatschappij onder veel druk komen te staan. Het volgende citaat van Ronald & Hirayama beaamt dit;

“In Western societies there are pluralistic paths into adulthood with multiple opportunities or ‘second chances’, which serve to diffuse the tension of entering the ‘adult social order’. In comparison, the Japanese order has been inflexible and orientated around institutionalized life-course schedules.” (Ronald & Hirayama, 2009, pg, 2838)

Met *“institutionalized life-course schedules”* wordt bedoeld op de rigiditeit van het scholingssysteem in Japan. Kinderen staan hierdoor op zeer jonge leeftijd al onder druk om te excelleren op academisch vlak aangezien er weinig tweede kansen zijn in het latere leven. In zijn extreemste vorm uit dit zich in een nieuw fenomeen in Japan, de zogeheten *‘Hikikomori’*. Dit is een groep jonge mensen die gekarakteriseerd worden door het feit dat ze minimaal zes maanden of langer wegtrekken in sociaal isolement (Furlong, 2008). Alhoewel dit geen grote groep is, is het wel een reactie op de veranderingen die de Japanse maatschappij heeft ondergaan (Furlong, 2008). Dit is een extreme reactie op de bovengenoemde veranderingen, maar geeft aan hoe het huidige systeem van conflicterende waardes extreme druk legt op bepaalde groepen in de bevolking. Zou er een verband kunnen zijn tussen de veranderingen die Japan heeft ondergaan en het feit dat er weinig mensen kiezen voor een relatie? Het is aannemelijk dat er correlatie zit tussen deze twee fenomenen. Het lijkt dat deze factoren het vooruitzicht op een gezinsleven om problematisch maken.

Gecommodificeerde Intimiteit

Zoals eerder genoemd in dit onderzoek is er van oudsher al sprake van een hoge sociale en maatschappelijke druk om te presteren en conformeren in de Japanse maatschappij. Dit gecombineerd met het huidige scholingssysteem en de economische gevolgen van dien zorgt voor een nog hogere maatschappelijke en economische druk. Het is te stellen dat een gevolg hiervan is dat relaties en intimiteit extra onder druk komen te staan, zo werd in een recent onderzoek geconcludeerd dat Japanse mannen meer asexueel zijn geworden dan vorige generaties terwijl vrouwen minder asexueel werden dan vorige generaties, de auteurs noemen dat dit mogelijk een oorzaak kan zijn voor de lage trouwcijfers van het land (Kobayashi, 2017). De manier waarop Japanners intimiteit en seksualiteit ervaren lijkt dus te veranderen, waarschijnlijk heeft dit ook invloed op de manier waarop Japanners relaties vormen. Een extreme uiting waarin dit terug te zien is, is zogeheten techno-intimiteit, een fenomeen wat plaatsvindt bij *otaku* gamers. Dit zijn spelers van een bepaald soort spel wat interacties met een virtueel meisje stimuleert, dit gaat soms zover dat ze trouwen met een van de karakters (Galbraith, 2011). Naast dat er Japanners zijn die ervoor kiezen om intimiteit op een digitaal niveau te ervaren, is er ook een ander fenomeen wat indicatief is voor de huidige staat van intimiteit en seksualiteit in Tokio. Het groeiende fenomeen van gecomodificeerde intimiteit in stedelijke gebieden. Een goed voorbeeld hiervan zijn *Host Clubs*, dit zijn kort gezegd clubs waar vrouwen kunnen betalen voor romantiek. Hosts zijn mannen die niets anders doen dan spelen alsof ze een relatie hebben met hun cliënten, ze flirten, gaan op dates en laten Japanse huisvrouwen zich gewild voelen, iets wat ze veelal missen in hun getrouwde leven (Takeyama, 2005). Dit fenomeen noemt Takeyama een vorm van gecomodificeerde romantiek, waarbij consumenten in ruil voor geld een eigen liefdesverhaal kunnen maken (Takeyama, 2005). Hosts Clubs bieden hiermee een betaald alternatief voor relaties, een makkelijkere versie van een relatie die compleet vrij is om te vormen zoals de consument wilt. Met het gebruik van gecomodificeerde romantiek kunnen Japanners succesvol de sociale druk die komt kijken bij een “echte” intieme relatie ontwijken en aan hun behoeften naar intimiteit voldoen zonder de sociale druk van huwelijk en de verantwoordelijkheden die erbij komen kijken. *Cuddle Cafés* zijn een andere vorm van gecomodificeerde romantiek waarbij een consument geld betaalt om

te knuffelen met iemand (Axelsdóttir, 2005). Een ander bedrijf, *Family Romance*, biedt een service aan van professionele acteurs die elke rol kunnen vervullen in je persoonlijke leven (“How to Hire Fake Friends”, 2017). Door de opkomst van bedrijven als deze is het aannemelijk dat er een groeiende vraag is naar gecommuniceerde intimiteit. Prostitutie bestaat echter al eeuwen in Japan (Chizuko, 2013), in welke zin is het dan anders dan het nieuwe fenomeen van gecommuniceerde intimiteit? Het lijkt aannemelijk dat gecommuniceerde intimiteit een ervaring aanbiedt die veel dichterbij ligt bij hoe een daadwerkelijke relatie zou voelen ten opzichte van het bezoeken van een prostituee. *Cuddle Cafés* en bijvoorbeeld *Family Romance* zouden dan een echt gevoel van vriendschap en connectie verkopen, terwijl het bij prostitutie om de behoefte naar sex draait.

Op deze manier verlegt deze industrie van gecommuniceerde intimiteit de grens van hoe men intimiteit ervaart in Tokio. Gecommuniceerde intimiteit is niet iets wat iemand in zijn eigen persoonlijke bubbel ervaart met vrienden die iemand vertrouwt en waar een relatie mee is opgebouwd. Services zoals *Host Clubs* maken het mogelijk voor mensen om de intimiteit van een oprechte intieme connectie te voelen, zonder dat er een echte relatie opgebouwd hoeft te worden. Hiernaast zijn *host clubs* deel van een grotere trend in Tokio; intieme zaken die voorheen plaatsvonden in een huiselijke omgeving bewegen zich steeds meer richting de publieke sfeer (Ikalovic & Radovic, 2018). Ikalovic noemt als voorbeeld zaken zoals zich verkleden op een parkeerplaats, aanbrengen van make-up en ontbijten in de trein (Ikalovic & Radovic, 2018). Dit zijn zaken die zich normaal in een privé sfeer, in de intimiteit van het huis, plaatsvonden en zich nu steeds meer een weg banen in de publieke sfeer. Vriendschap en een gevoel van connectie en intimiteit met andere mensen was eerder iets wat men in de privé sfeer ervaarde, nu is het mogelijk een artificiële vervanging voor dit gevoel te kopen bij een commerciële service die toegankelijk is in de publieke ruimte. Natuurlijk gebeurt dit achter gesloten deuren, maar de cliënten zoeken er iets wat ze niet binnenshuis kunnen verkrijgen (Takeyama, 2005).

Leefruimte in Tokio

Op het gebied van moederschap zien we in zekere zin dezelfde grensverlegging van intimiteit, maar dan in de huiselijke sfeer. Moeders gebruiken moederlijke liefde en de ruimte van het huis waarin het kind opgroeit met als doel het presteren van het kind te bevorderen in de maatschappelijke context (Allison, 2000). Dit heeft te maken met de hoge maatschappelijke druk om op academisch vlak te presteren zoals besproken onder de eerste tussenkop van dit hoofdstuk. Moeders zijn als gevolg hiervan niet meer bezig met een veilige en intieme omgeving te creëren voor het kind, maar vormen de omgeving en het ritme van leven van het huishouden voor een optimale prestatie van het kind. Het is te stellen dat de intimiteit van het huis en de relatie tussen moeder en kind op deze manier ook wordt vervormd. Het publieke scholingssysteem reikt in deze zin verder dan de school en penetreert als het ware de huiselijke bubbel. We zien hiermee dat zowel in het vrijgezellenleven als het leven in een huwelijk er veranderingen plaats zijn gevonden met betrekking tot hoe intimiteit en romantiek ervaren wordt. Zowel in de relationele sfeer als in een familiale sfeer, zoals in het geval van de moeders en de manier waarop ze hun kinderen opvoeden. Al deze veranderingen hebben betrekking op het verlagen van het geboortecijfer in de zin dat bij het produceren van kinderen altijd intieme zaken zich zullen afspelen. Het opvoeden van kinderen, het nemen van een relatie en trouwen spelen zich immers allemaal af in de intieme sfeer. Het is dus belangrijk om te snappen hoe Japanners kijken naar intimiteit en hoe dit verandert, zeker wanneer het aantal eenpersoonshuishoudens toeneemt. In 2008 bestond 43% van de huishoudens in Tokio uit één persoon, de meeste van deze mensen waren onder de 40 en ongetrouwd (Ronald & Hirayama, 2009).

Dit zijn allemaal problemen die zich in een relationele, intieme sfeer afspelen, zo zien we logischerwijs ook een stijgend nummer van scheidingen en uitgestelde huwelijken (Tanaka, 2012). Deze hebben direct invloed hebben op het dalende geboortecijfer van Tokio. Het bestaan van services die vervangend kunnen zijn voor een relatie lijken in deze context dan ook problematisch te zijn. Gezien de enorme sociale en maatschappelijke druk om te conformeren aan tradities lijkt gebruik maken van gecommuniceerde intimiteit een makkelijker alternatief dan daadwerkelijk een relatie opbouwen met alle sociale en maatschappelijke druk die erbij komt kijken. Het is dus te stellen dat de veranderingen in hoe men intimiteit ervaart onderdeel lijken te

zijn van het probleem van de lage geboortecijfers, in ieder geval wat betreft het aangaan van nieuwe relaties. Voor getrouwde stellen die kinderen willen vormt het gebrek aan ruimte een probleem. Een concreet voorbeeld hiervan zijn de *Love Hotels*, hotels met kleine kamertjes waar meestal koppels heengaan om de liefde te bedrijven (Lin, 2008). Hotels zoals deze zijn geboren uit noodzaak, Japanse huisjes zijn vaak klein met dunne muren en er wordt samengeleefd met de hele familie (Lin, 2008). Het is dus vrij normaal voor stellen van Tokio om buitenshuis te gaan wanneer ze een intiem moment willen. Zoals het bestaan van *Love Hotels* aantonen is ruimte ook een factor die invloed heeft op de manier waarop intimiteit zich afspeelt in de stad. *Yokochō* stadsgebieden zijn hier een voorbeeld van, dit zijn kleine stadsgebieden gekenmerkt door extreem kleine winkeltjes, sommige zo klein als zes vierkante meter (Almazán & Yoshinori, 2012).

Het ruimtelijke probleem van Tokio is voor een deel te wijten aan het feit dat het gelegen is op een eiland met bergen, waardoor er simpelweg weinig ruimte is, maar sinds de effecten van globalisering heeft economische ruimte steeds meer de overhand heeft genomen op leefruimte in Tokio (Sorensen, 2005). Dit is problematisch, zeker wanneer er tegelijkertijd een toename is van geprivatiseerde publieke ruimte en een toename in de controle en surveillance in de publieke ruimte (Cybriwsky, 1999). Dit is een groeiende trend en bemoeilijkt het niet alleen om een huis te vinden, maar zorgt ook voor minder publieke ruimte om elkaar in te ontmoeten. De overname van publieke ruimte door privé bedrijven vormt hierdoor een probleem voor bewoners van Tokio die een huis willen kopen. Hiernaast zijn koopwoningen vaak te duur voor starters in Japan terwijl huurhuizen te klein zijn (Ronald & Hirayama, 2009). Het hebben van een eigen huis of in ieder geval genoeg ruimte is essentieel voor een gezin, en vormt een groot obstakel voor Japanners om een gezin te starten. Het is dus echt een uitdaging om niet alleen een relatie te beginnen, maar ook vervolgens zover te komen dat een gezin gestart kan worden. Aan de ene kant wordt dit verklaard door de hoge maatschappelijke prestatiedruk, gecombineerd met het feit dat er makkelijkere vervangingen zijn van intimiteit in de stad, aan de andere kant is het simpelweg moeilijk om de ruimte te vinden om een gezin te starten.

Conclusie

De traditionele Japanse normen en waarden voortkomend uit confucianisme en boeddhisme gecombineerd met de naoorlogse modernisering van het land leveren een kritiek niveau van druk op bepaalde groepen van de bevolking. Dit heeft als resultaat dat het vooruitzicht van een gezin starten niet aantrekkelijk is. Enorme economische en academische druk om te presteren in een rigide systeem legt op alle leden van de maatschappij meer druk, dit gaat soms zo ver dat jongeren in extreem sociaal isolement vervallen. Het is dus niet makkelijk voor inwoners van Tokio om in eerste instantie een relatie te beginnen, zeker met de opkomende trend van gecommuniceerde intimiteit, die een makkelijk betaald alternatief biedt voor relaties. Wanneer er toch in geslaagd is een stabiele relatie op te bouwen is het daarna een probleem om een woning te vinden. Om op te sommen zijn er meerdere economische, maatschappelijke en culturele redenen waardoor het geboortecijfer van Tokio momenteel zo laag ligt. Het grootste deel van het probleem is het conflict tussen de oude normen en waarden en het naoorlogse economische en academische systeem. Het is echter zeer moeilijk om hier verandering in te brengen gezien de schaal van de invloeden die aan het werk zijn. Het is te stellen dat veranderingen in het rigide scholingssysteem de grootste positieve invloed zouden hebben, hiermee zou er niet alleen minder druk staan op het leven van jongeren in Tokio maar zou dit ook meer flexibiliteit bieden in het latere leven. Hiernaast is een goed startpunt voor de gemeente van Tokio om wetten op te stellen aangaande gecommuniceerde intimiteit, het aanbod van een betaalbare gemakkelijke vervanging van relaties heeft logischerwijs een negatieve werking op de hoeveelheid nieuwe relaties die er ontstaan. Wanneer het niet mogelijk is voor inwoners van Tokio om intimiteit in de commerciële sfeer te vinden zullen ze dit moeten doen in de privé sfeer. Echter is het belangrijk om in te zien dat het fenomeen gecommuniceerde intimiteit een gevolg is van de hoge maatschappelijke, sociale en economische druk die ligt op de inwoners van Tokio. Het aanpakken van gecommuniceerde intimiteit is symptoombestrijding, maar is wel een stap in het actief stimuleren van de inwoners van Tokio om te reproduceren. Hiernaast moet de gemeente van Tokio zorgen dat er betaalbare starterswoningen zijn met genoeg ruimte om een gezin te beginnen. In ieder geval ligt de crux van het probleem in het conflict tussen historisch bepaalde culturele waarden en het conflict hiermee met de naoorlogse

modernisering van het scholingsstelsel en de daaropvolgende economie, wat lastig te veranderen is. De overheid van Japan zal echter stappen moeten gaan ondernemen om te zorgen dat er minder druk komt te liggen op de samenleving zodat de geboortecijfers zich kunnen stabiliseren.

Is Tokio klaar voor een Duurzame Toekomst?

Inleiding

In de jaren '60, toen milieuproblemen steeds meer aan het licht kwamen, werd de oorzaak vooral gezocht bij het grote aantal mensen en hun negatieve impact op de aarde. Wetenschappers stelden in 1970 het volgende:

“In an agricultural or technological society [as distinguished from a hunter-gatherer society], each human individual, in the course of obtaining the requisites of existence, has a net negative impact on his environment” (Ehrlich, Ehrlich & Holdren, 1970).

Bevolkingsgroei komt het duidelijkst naar voren in stedelijke gebieden. Onderzoeken uit de jaren '60 toonden aan dat grote bevolkingsdichtheid ten gronde lag aan milieuproblemen in steden. Dit bewijs werd gebruikt om de negatieve impact op zowel mens als natuur te laten zien (Newman, 2006). Dit is echter een eenzijdige blik op het probleem, in steden waar de bevolkingscijfers dalen blijken sociale en milieuproblemen niet per definitie te worden opgelost (Newman, 2006).

In ontwikkelde landen waar anticonceptie en educatie van vrouwen in plaats is, wordt een trend waargenomen in het dalen van geboortecijfers (Newman, 2006). Deze ontwikkeling heeft geleid tot een nieuw fenomeen genaamd *Shrinking Cities*. Het *Shrinking Cities International Research Network* (SCiRN) definiëert een krimpende stad als een dichtbevolkt stadsgebied met minimaal 10,000 inwoners dat populatieverminderingen meemaakt voor meer dan twee jaar en economische transformaties doorgaat met symptomen van een structurele crisis (Pallagst, 2008). Migratie speelt hierbij ook een rol maar dat is buiten de strekking van dit onderzoek.

De Japanse hoofdstad Tokio wordt in dit onderzoek als case study gebruikt. Tokio heeft jarenlang een sterk groeiende bevolking gehad en ondervindt nu een daling. De overheid waarschuwt voor een komende crisis. Het dalende geboortecijfer heeft ernstige gevolgen op het sociale systeem: pensioenen en ouderenzorg worden moeilijker en zullen financiële tekorten met zich meebrengen (Ryall, 2012). Hiermee kunnen ook de economische gevolgen de stad verder doen krimpen (Hollander et al., 2009).

Japan en Tokio hebben een aantal verplichte doelen voorgesteld wat betreft duurzaamheid, met als doel een wereldleider te worden in duurzame steden. De doelen die worden gesteld in het beleidsplan *Creating a Sustainable City: Tokyo's Environmental Policy* zijn gebaseerd op de *Sustainable Development Goals* en moeten worden behaald in 2030 (Tokyo

Metropolitan Government, 2018). De trend in het geboortecijfer wordt echter niet betrokken bij het rapport. Zoals eerder genoemd zorgt de bevolkingscrisis voor hoge kosten door meer pensioenen en zorgkosten (Ryall, 2012). Bovendien zal veel geld worden besteed om de verouderende populatie te ondersteunen, wat andere faciliteiten duurder zal maken (Oswalt, 2009). Dat deze crisis nergens wordt genoemd in het rapport maakt het relevant om de invloed van het dalende bevolkingscijfer op de haalbaarheid van de doelen te onderzoeken. Zo kan een beeld worden geschetst van de toekomstige duurzaamheid van de stad. Hebben minder mensen in de stad een positieve of negatieve invloed op de leefomstandigheden?

De vraag die vanuit de discipline Duurzaam Ondernemen en Innovatie wordt onderzocht is de volgende: Welke effecten heeft het dalende geboortecijfer op het duurzaamheidsbeleid van Tokio, gekeken naar ruimtelijke planning? Hoe dit vraagstuk zal worden aangepakt wordt verder besproken in de methodologie sectie.

Methodologie

Dit literatuuronderzoek bestaat uit verschillende stappen, daarmee is het relevant om de relatie tussen de stappen uit te leggen. Ten eerste wordt er een literatuuronderzoek gedaan naar de relatie tussen het dalende geboortecijfer en de ruimtelijke planning. Hieruit wordt een framework opgezet wat vervolgens de leidende draad zal vormen voor het laatste deel van het onderzoek. In de literatuur komt naar voren dat het dalende geboortecijfer invloed uitoefent op de herverdeling van inwoners en het transport binnen de stad. Aangezien dit de meest voorkomende gevolgen zijn is er voor gekozen om deze onderwerpen te betrekken in het framework. In het laatste deel van het onderzoek wordt het beleidsplan van Tokio gekoppeld aan dit framework. Hieruit zal blijken of de veranderingen in de ruimtelijke planning als gevolg van het dalende geboortecijfer invloed zullen hebben op de doelen die gesteld worden. Ook wordt hierbij duidelijk of deze invloed positief of negatief is. In het beleidsplan worden echter meer doelen gesteld dan voor het thema van dit onderzoek relevant zijn. Deze relevantie is gebaseerd op aanname van directe verbinding met de stellingen in het framework.

Welke invloed heeft het dalende geboortecijfer op de ruimtelijke planning van Tokio?

In deze paragraaf wordt een literatuuronderzoek gedaan naar de relatie tussen het dalende geboortecijfer en de ruimtelijke planning van Tokio. De uitkomsten die hieruit volgen worden gebruikt om een framework op te stellen, vervolgens wordt dit toegepast op het duurzaamheidsbeleid van de stad. Uit de literatuur blijkt dat het dalende geboortecijfer voornamelijk de verspreiding van inwoners over de stad en het gebruik van openbaar vervoer beïnvloedt.

Herverdeling van inwoners

Wat duidelijk naar voren komt in de literatuur over ruimtelijke planning in Tokio is dat de daling in geboortecijfer ervoor zorgt dat bepaalde groepen mensen een nieuw verspreidingspatroon ontwikkelen.

De herverdeling van inwoners over de stad kan verschillende vormen aannemen, een van deze effecten is het zogenaamde *doughnut effect*. Dit effect is veel voorkomend in krimpende steden en stelt dat steeds meer inwoners naar de randen van de stad verhuizen en daarmee het centrum verlaten (Hollander et al., 2009; Pallagst, 2008; Yabe, 2018). In verschillende gebieden komt dit *doughnut effect* anders tot uiting. In Amerikaanse en Australische steden bestaat de binnenste cirkel vaak uit de hoge middenklasse en worden de buitenwijken bewoond door arbeiders en migranten. In Europa is dit patroon vaak in tegenovergestelde vorm te vinden (Marcuse & van Kempen, 2011; Audirac & Alejandre, 2010). Het specifieke patroon is deels gerelateerd aan de deïndustrialisatie van het betreffende gebied. Steden die eerder werden omgeven door een groot industriegebied ondervinden vaak het omgekeerde *doughnut effect*. Dit wordt veroorzaakt doordat arbeiders die eerder in deze gebieden woonden wegtrekken omdat er geen banen meer zijn (Audirac en Alejandre, 2010). De vorm die het *doughnut effect* aanneemt is hiermee afhankelijk van de interactie met omliggende gebieden en de industrie.

Tokio is een stad onderhevig aan het *doughnut effect* (Yabe, 2018). Tijdens de economische crisis in 1980 waren huizen onbetaalbaar voor velen. Samen met een hoge werkloosheid zorgde dit ervoor dat men vertrok naar de buitenwijken. Nu de economie is hersteld neemt het aantal inwoners in de binnenstad toe en wordt het gat gevuld. Dit komt niet doordat mensen terugkeren naar de binnenstad maar vooral doordat jongeren ervoor kiezen om hun eerste huis te kopen in het centrum. Huizen worden hier nu goedkoper en de overheid onderneemt initiatieven om ervoor zorgen dat het centrum wederom drukker bewoond wordt. Mede dankzij het lage geboortecijfer ontstaan meer eenpersoonshuishoudens en tweepersoonshuishoudens met dubbel inkomen waardoor huizen gemakkelijker te betalen zijn. Wanneer men meer kinderen zou krijgen zou er sprake zijn van een natuurlijke toename, dit is echter niet het geval. Doordat huizen betaalbaarder worden en de jongere groep voornamelijk in de stad werkt vindt er sociale toename plaats, dit betekent dat minder mensen vertrekken uit het centrum maar zich niet noodzakelijk reproduceren. Gemak speelt hierbij een rol. wonen en werken komen op deze manier dicht bij elkaar te liggen (Wakabayashi & Koizumi, 2018.; Yabe, 2018). Ook de effecten van deïndustrialisatie zijn terug te zien in de stad. Vandaag de dag is Tokio vooral gericht op de dienstenindustrie, waar de stad zich eerder richtte op industrie. Toen de verschuiving van industrieën plaatsvond, verhuisden ook de arbeiders naar de buitenkanten van Tokio waar velen nog steeds wonen. (Wakabayashi & Koizumi, 2018.; Yabe, 2018).

Tegenwoordig wonen in het centrum van Tokio vaak jonge mensen zonder kinderen, maar ook dit verandert langzaam. Historisch gezien verhuizen stellen vaak naar buitenwijken wanneer zij een gezin stichten. Echter, er worden nu meer kinderen geboren in het stadscentrum dan in de buitenwijken. Hieruit blijkt zowel een toegenomen participatie van vrouwen in de arbeidsmarkt, als een verschil in levensstijl in binnen- en buitenwijken (Yabe, 2018). Deze verandering is recent en zal zich naar alle waarschijnlijkheid de komende jaren blijven ontwikkelen. Volgens voorspellingen blijft de stad krimpen waardoor de populatie zich zal concentreren in het centrum. De herconcentratie van inwoners in het centrum wordt gestimuleerd door de dalende huizenprijzen, meer voorzieningen en het feit dat steeds meer vrouwen werken (Yabe, 2018). Het tijdsframe waarin deze verandering plaatsvindt is variabel. De komende 25 tot

30 jaar zal deze ontwikkeling zich vermoedelijk doorzetten aangezien het een recent en opkomend fenomeen is.

De economische omstandigheden en het lage geboortecijfer zorgen ervoor dat men zich anderszins gaat verspreiden over de stad Tokio. De buitenwijken lopen leeg terwijl het centrum steeds drukker bewoond wordt door jongeren, jonge gezinnen en ouderen. In Tokio vindt hiermee een omgekeerd *doughnut effect* plaats.

Transport

De literatuur wijst uit dat, naast de herverdeling van inwoners, het verlaagde geboortecijfer ook invloed uitoefent op het transport van inwoners. Deze relatie is van economische aard, maar ook de woonsituatie speelt een rol.

In de jaren '90 verhuisde een groot deel van de inwoners van het centrum naar buitenwijken en werd er meer gebruik gemaakt van persoonlijk vervoer. Echter, de huidige omkering heeft als gevolg dat men meer gebruik maakt van openbaar vervoer. Het gebruik van auto's en taxi's is wederom gedaald. Binnen de stad verplaatst men zich voornamelijk met het openbaar vervoer en weinig inwoners hebben toegang tot privé-transportmiddelen. Met het openbaar vervoer wordt voornamelijk gedoeld op treinen en metro's (Shimizu, 2018).

De toename in het gebruik van openbaar vervoer kan veroorzaakt worden door de economische situatie. Krimpende steden brengen minder economische voorspoed met zich mee. Daarnaast is het openbaar vervoer in Tokio goedkoop omdat dit in handen is van vele privé-eigenaren. Deze onderlinge competitie zorgt voor een kostendaling (Shimizu, 2018). De economische situatie heeft als gevolg dat persoonlijk vervoer minder makkelijk betaalbaar wordt voor velen (Hollander et al., 2009). Echter, economische tegenspoed kan er ook voor zorgen dat de ontwikkelingen van het openbare netwerk tot een halt worden geroepen (Shimizu, 2018). Het is niet geheel duidelijk of de economische gevolgen van de dalende bevolking zullen zorgen voor een verdere ontwikkeling van het openbare netwerk of dat de tegenspoed ervoor zal zorgen dat investeringen niet meer gemaakt kunnen worden.

Naast de economische situatie speelt ook de woonsituatie een rol bij de transportkeuze. Uit het artikel van Shimizu (2018) blijkt dat men het liefst dicht bij een treinstation woont en dat

de bevolkingsdichtheid hier ook hoger ligt. De gevorderde ontwikkelingen van het openbare netwerk zorgen ervoor dat men liever met het openbaar vervoer reist dan met de auto of taxi. Het reizen met de trein of metro is vaak sneller, vooral in het stadscentrum (Shimizu, 2018). Daarnaast is er in het stadscentrum weinig plaats voor het parkeren van auto's, waardoor weinig van de inwoners hier in het bezit zijn van een persoonlijk transportmiddel (Shimizu, 2018).

De overheid van Tokio zegt bij de ontwikkelingen van het openbare vervoersnetwerk de toekomst nauw in de gaten te houden, maar dit komt niet duidelijk naar voren in het beleidsplan (Tokyo Metropolitan Government, 2018). Het is belangrijk dat rekening wordt gehouden met de ouder wordende bevolking. Oudere mensen reizen dagelijks meer en kunnen zichzelf niet meer zo gemakkelijk vervoeren. Daarom heeft Tokio in 2006 een *Barrier Free Law* ingesteld die ervoor moet zorgen dat toegang tot openbaar vervoer voor iedereen mogelijk is.

Voor de overheid van Tokio is het belangrijk dat ze de balans tussen vraag en aanbod weten te vinden (Shimizu, 2018). De toename in het gebruik van openbaar vervoer, de dalende bevolking en de verslechterende economische situatie kunnen als gevolg hebben dat autowegen steeds minder gebruikt gaan worden (Shimizu, 2018). Een waarschijnlijk scenario is dat de wegen hieraan aangepast moeten worden. Deze ontwikkeling zal dus ook mee moeten worden genomen in het plannen van vervoer binnen de stad.

Uit het artikel van Shimizu (2018) blijkt dat de huidige socio-economische situatie, waaronder lage geboortecijfers, een ouder wordende populatie, economische stagnatie en klimaatverandering een grote invloed hebben op het reisgedrag. Men gaat meer gebruik maken van het openbaar vervoer en persoonlijk vervoer wordt steeds minder van belang.

Framework

Uit het onderzoek naar de relatie tussen geboortecijfer en ruimtelijke planning kunnen twee stellingen worden afgeleid.

Stelling 1: De economische veranderingen, mede als gevolg van het lage geboortecijfer, zorgen voor een herverdeling van inwoners over de stad, er vindt een omgekeerd *doughnut effect* plaats. Dit effect is recent en zal zich de komende 25 tot 30 jaar waarschijnlijk verder ontwikkelen.

Stelling 2: De veranderende ruimtelijke indeling en de vergrijzende samenleving zorgen ervoor dat men meer gebruik maakt van het openbaar vervoer en minder gebruik maakt van persoonlijk vervoer.

De stellingen worden toegepast op het duurzaamheidsplan van de stad Tokio om verder te onderzoeken of deze ontwikkelingen een positieve of negatieve invloed hebben op de gezette doelen.

Positieve en negatieve effecten

In deze paragraaf wordt het eerder opgezette framework gekoppeld aan de doelen die in het beleidsplan van de *Tokyo Metropolitan Government* worden gesteld (tabel 1). Zoals eerder benoemd in de methodologie sectie zijn de doelen gekozen met de onderliggende aanname of deze een direct verband hebben met het framework. Er wordt onderzocht of de stellingen een positieve of negatieve invloed hebben op de gestelde doelen. Op deze manier kan in het kort worden onderzocht of de daling in bevolking bevorderend is voor de duurzaamheid van de stad of dat het een negatieve impact heeft op de stad.

Doel	Tijdsframe	Directe link met stelling	Positief of negatief
100% led verlichting in overheidsinstellingen.	2020	x	x
0 gratis plastic tassen uitgedeeld.	2020	x	x
Vermindering van broeikasgassen. +6.1% in 2016 naar -30% t.o.v. 2000 niveau.	2030	Stelling 2	+
Vermindering van energieconsumptie, vermindering van 38% t.o.v. 2000 niveau.	2030	x	x
30% van energie uit duurzame energiebronnen.	2030	x	x
200,000 <i>fuel-cell vehicles</i> en 150 waterstofstations.	2030	Stelling 2	-
37% van het gemeentelijk afval gerecycled.	2030	Stelling 1	+/-
25% minder afval geproduceerd t.o.v. 2016.	2030	x	x
58,000 deelnemers in veldwerkprogramma's.	2015-2030	Stelling 1	+
Minder dan 0.07 ppm photochemische oxidanten in de lucht.	2030	Stelling 2	+
20% van daken en open gebied moet bezet worden door groen.	2030	Stelling 1	+
50% van de passagiersvoertuigen moeten <i>zero-emission</i> voertuigen zijn.	2030	Stelling 2	-

Tabel 1 (Tokyo Metropolitan Government, 2018)

Stelling 1: De economische veranderingen, mede als gevolg van het lage geboortecijfer, zorgen voor een herverdeling van inwoners over de stad, er vindt een omgekeerd doughnut effect plaats. Dit effect is recent en zal zich de komende 25 tot 30 jaar verder ontwikkelen.

Deze stelling heeft invloed op een aantal van de doelen die gesteld worden in het beleidsplan. Deze doelen zijn de volgende: recycling van afval, het groener maken van stadsdelen en aantal

deelnemers in veldwerk programma's. Deze doelen en hun relatie tot de herverdeling van inwoners worden een voor een besproken.

Recycling van afval

De gemeente wil het recyclingspercentage van gemeentelijk afval verbeteren van 23% in 2016 naar 37% in 2030. Hiervoor scheiden ze afval bij de bron. Inwoners worden onderwezen over welk afval in welke categorie hoort en moeten verschillende soorten afval op verschillende dagen naar een centraal afvalverzamelpunt brengen (Tokyo Metropolitan Government, 2018).

Tot op heden gebruikt Tokio het *district self-sufficiency principle* voor het ophalen en verwerken van afval. Het probleem is dat elk district andere regels heeft als gevolg van hun financiële positie. Het is dus erg belangrijk dat men onderwezen wordt over wat de recycle-regels zijn in het district (Kurishima, 2018).

In Tokio wordt het afval steeds vaker opgehaald van deur tot deur in plaats van bij een centraal verzamelpunt. De redenen hiervoor zijn een verbetering van service en duidelijkheid over wie verantwoordelijk is voor het afval. Echter, het blijkt moeilijk om ruimte vrij te maken voor een centraal ophaalpunt. Daarnaast willen mensen liever geen afvalpunt voor hun deur. Kurishima (2018) voorspelt dat de deur-tot-deurmethode zich zal verspreiden aangezien de verouderende populatie minder mobiel is. Bovendien is dit zowel een oorzaak als gevolg van het feit dat men zich steeds minder verbonden voelt met zijn of haar burens. In een krimpende stad waar de bevolkingsdichtheid steeds lager komt te liggen wordt de deur-tot-deurmethode steeds inefficiënter en het brengt hogere kosten met zich mee (Kurishima, 2018). Ook Newman (2006) en Pallagst (2008) wijzen erop dat een hogere dichtheid van de bevolking recycling makkelijker maakt.

Het omgekeerde *douhgnut effect* zorgt ervoor dat de binnenstad weer dichter bewoond wordt, dit kan ervoor zorgen dat de recycling van afval in de binnenstad van Tokio gemakkelijker wordt. Recycling in andere delen van de stad waar de bevolkingsdichtheid daalt zal echter moeilijker worden.

Groener maken van stadsdelen

Het doel is om minimaal 20% van zowel daken als open grond een groenbestemming te geven, hoe groter het oppervlak is hoe groter het percentage voor groen. Met dit initiatief wordt biodiversiteit behouden, de Japanse geest van gastvrijheid uitgedragen en het leven van mensen comfortabeler gemaakt (Tokyo Metropolitan Government, 2018).

Een belangrijk onderdeel van het plannen van een krimpende stad is het groener en duurzamer maken van stadsdelen (Hollander, 2001; Hollander et al., 2009). Deze aanpak is onderdeel van het begrip *smart decline*, hierbij worden lage geboortecijfers omgekeerd tot iets positiefs. Lege grond kan getransformeerd worden tot een park, dit maakt mensen gelukkiger en zorgt ervoor dat ze een betere mening vormen over hun wijk (Hollander, 2011). Door meer groen in de stad kan agricultuur dieper doordringen in de stad wat zorgt voor productief grondgebruik (Hollander et al., 2009). Met de verweving van stad en natuur wordt ook de traditionele levensstijl van Edo gereflecteerd in de stad, deze levensstijl wijst op een harmonieus bestaan tussen natuur en samenleving (Kikuchi & Sugai, 2018).

Meer groene infrastructuur heeft zowel ecologische als algemene gezondheidsvoordelen (Hollander, 2011). Naast dat de lucht schoner wordt door meer flora hebben dieren meer recht en vrijheid om te bestaan (Kikuchi & Sugai, 2018) en voelen inwoners zich meer verbonden met de natuur. Onderzoeken wijzen uit dat kinderen die vroeger vaker buitenspeelden zich later meer interesseren in natuur en het behoud hiervan (Hosaka et al., 2018). Dit zou kunnen betekenen dat kinderen zich later meer bezighouden met de natuur en de duurzaamheid van de stad.

Steeds meer kinderen worden geboren in het centrum van Tokio (Yabe, 2018), hier wordt meer ruimte vrijgemaakt voor flora. Meer groen in Tokio zorgt niet alleen voor directe voordelen als gezondheid, flora en fauna en de uitstraling van de stad. Op de lange termijn zullen kinderen die opgegroeid zijn in een groenere omgeving meer waarde kunnen gaan hechten aan de natuur en zich meer bezighouden met de conservatie hiervan.

Aantal deelnemers in veldwerk programma's

De overheid wil de 12,400 medewerkers in veldwerk programma's tussen 2015 en 2017 verhogen naar 58,000 medewerkers tussen 2015 en 2030. Hiermee wordt bedoeld op vrijwilligers die bijdragen aan het verbeteren van de leefomgeving.

Het aantal medewerkers in veldwerk programma's kan gekoppeld worden aan het dalende geboortecijfer en daarmee aan de vergrijzende samenleving in de vorm van *environmental stewardship*. *Environmental stewardship* refereert naar verantwoordelijk gebruik en van de aarde door deze te conserveren en beschermen. De meeste milieu debatten zijn georiënteerd op de jeugd. Echter, de oudere populatie kan ook een oplossing vormen. Hosaka et al. (2018) merken op dat ouderen meer tijd besteden aan buitenactiviteiten als tuinieren en recreatie. De natuur is waardevol voor ouderen aangezien het de fysieke omgeving verbetert. Daarnaast zou *environmental volunteerism* zelf ook zorgen voor een gezondere levensstijl van ouderen, het heeft fysieke voordelen maar zorgt ook voor sociale integratie (Wright & Lund, 2000). Ouderen leven vaak minder duurzaam maar zijn ook een belangrijk onderdeel van de oplossing. Senioren kunnen de lokale omgeving herstellen en behouden terwijl ze tegelijkertijd *environmental stewardship* promoten (Wright & Lund, 2000).

Veel ouderen leven in het centrum van Tokio (Yabe, 2018) en de overheid wil de stad groener maken. Ouderen kunnen helpen dit op te zetten en te onderhouden, dit zorgt ook voor een verbeterde leefomgeving voor henzelf. Hiermee worden de ouderen niet alleen gezien als het probleem maar ook als de oplossing.

Stelling 2: De veranderende ruimtelijke indeling en een vergrijzende samenleving zorgt ervoor dat men meer gebruik maakt van het openbaar vervoer en minder gebruik maakt van persoonlijk vervoer.

Eerder werd duidelijk dat men de laatste jaren steeds meer gebruik is gaan maken van het openbaar vervoer. In het beleidsplan van de *Tokyo Metropolitan Government* worden diverse doelen gesteld wat betreft vervoerswijze. Zo willen ze de hoeveelheid broeikasgassen in de atmosfeer verminderen van een toename van 6,1% in 2016 naar een afname van 30% ten

opzichte van 2000. In 2030 moeten er 200,000 *fuel-cell vehicles* rondrijden, 150 waterstofstations bestaan en 50% van de passagierauto's *zero emission* voertuigen zijn. Als laatste blijft de overheid van Tokio de emissies van auto's reguleren en verbiedt het vervuilende voertuigen in bepaalde gebieden.

De doelen die worden gesteld in het beleidsplan hebben met name invloed op auto's, het openbaar vervoer zelf wordt niet gepromoot. De doelen zijn voornamelijk gebaseerd op persoonlijk vervoer en deze sector zal naar voorspellingen kleiner worden. Zoals Hollander et al. (2009) voorspellen, zal de vraag naar openbaar vervoer stijgen omdat zowel economische voorspoed als de toegang tot persoonlijk vervoer zal dalen. Shimizu (2018) stelt dat de promotie van openbaar vervoer cruciaal is in een ouder wordende samenleving alsmede om doelen betreffend energiebesparing te bereiken. Het lagere geboortecijfer heeft hiermee een negatieve invloed op de gestelde doelen. Doordat men meer gebruikt maakt van het openbaar vervoer zullen doelen wat betreft duurzame persoonlijke voertuigen minder makkelijk gehaald worden. Wel kan het verhoogd gebruik van openbaar vervoer bijdragen aan het verminderen van broeikasgassen aangezien deze gassen voornamelijk van auto's komen. Daarnaast kan de verhoogde vraag naar openbaar vervoer leiden tot meer *fuel-cell* en *zero emission* bussen wat de duurzaamheid van het openbaar vervoer verder zal verhogen.

Openbaar vervoer is een duurzame manier van reizen (Shimizu, 2018), een grotere vraag naar openbaar vervoer zal de duurzaamheid van de stad hiermee verbeteren. Het beleidsplan is echter voornamelijk gericht op persoonlijk vervoer en bussen, het is niet waarschijnlijk dat deze investeringen gemaakt kunnen worden met oog op de toekomstige economische situatie. De beleidsplannen zouden zich beter aan kunnen passen aan de toekomstige behoeftes van inwoners. Wellicht zou de overheid van Tokio het beleidsplan aan kunnen passen om verduurzaming van het openbaar vervoer te centraliseren.

Conclusie

Economische veranderingen als gevolg van het dalende geboortecijfer in Tokio zorgen ervoor dat een nieuw ruimtelijk patroon wordt ontwikkeld in de stad. Voornamelijk jongeren, jonge gezinnen en senioren blijven in de binnenstad wonen, een veranderende levensstijl kan hieraan

gerelateerd worden. Steeds meer inwoners concentreren zich in het centrum van de stad waardoor een omgekeerd *doughnut effect* is ontstaan. Daarnaast zorgt het dalende geboortecijfer ervoor dat men meer gebruikt maakt van het openbaar vervoer, dit is ook een gevolg van de hernieuwde ruimtelijke indeling. Consequenties van het dalende geboortecijfer oefenen invloed uit op de beleidsplannen die zijn opgesteld door de *Tokyo Metropolitan Government*. Veel gestelde doelen worden positief beïnvloed door het verlaagde geboortecijfer, dit kan ervoor zorgen dat het verbeteren van de duurzaamheid van de stad sneller en beter behaald kan worden. Wat onderzoekers in de jaren '60 stelden, dat de grote bevolkingsdichtheid zorgt voor een negatieve impact op de natuur wordt hiermee bevestigd. Dit is echter niet zo simpel, er spelen meer factoren mee zoals de economische en politieke situatie. Daarnaast is het van belang dat Tokio de gevolgen van het dalende geboortecijfer meeneemt in het plannen van de stad en stellen van doelen.

Het fenomeen van het dalende geboortecijfer wordt steeds vaker waargenomen in ontwikkelde steden waar vrouwen gebruik kunnen maken van educatie en anticonceptie. Tokio is een voorloper op andere steden in de wereld, en kan een voorbeeld zijn hoe om te gaan met de situatie. Hiermee is het van belang dat de situatie duidelijk gepresenteerd wordt en dat met deze informatie scenario's kunnen worden opgesteld over hoe deze gebeurtenis het beste te behandelen is. Er moet meer onderzoek komen naar de gevolgen van een dalend geboortecijfer op ontwikkelde wereldsteden. Daarnaast moet onderzoek zich ook richten op de duurzaamheid van de stad om de stad aantrekkelijker en leefbaarder te maken. Het is belangrijk om steden niet voor het nu te plannen, maar met oog op duurzaamheid en de toekomstige bevolkingsdichtheid en bevolkingssamenstelling.

Integratie

Naar aanleiding van de disciplinaire hoofdstukken zijn er overeenkomsten naar voren gekomen in de definities van de kernbegrippen in de te beantwoorden hoofdvraag. De gekozen begrippen zijn de volgende: traditionele gebruiken, geglobaliseerde ontwikkeling, spanning, emancipatie en druk. Deze begrippen zijn door ons geselecteerd op basis van de hoofdvraag, waarin de begrippen ‘traditionele gebruiken’, ‘geglocaliseerde ontwikkeling’ en ‘spanning’ naar voren komen. ‘Druk’ en ‘emancipatie’ worden veelal behandeld in de deelhoofdstukken als invloedrijke factoren op het lage geboortecijfer in Tokio. Daarnaast komen de geselecteerde begrippen in meerdere of mindere mate in alledrie de disciplinaire hoofdstukken voor en kunnen deze begrippen op verschillende manieren worden ingevuld vanuit de drie perspectieven. Om een antwoord te kunnen formuleren op de hoofdvraag, moet eerst overeenstemming worden bereikt over de betekenis van deze begrippen. Daarom worden in dit hoofdstuk de kernbegrippen aangepast om tot een gezamenlijke definitie te komen. Dit zal worden gedaan aan de hand van technieken van extensie en organisatie (Repko & Szostak 2017). Middels extensie wordt de theorie uitgebreid zodat het meerdere disciplinaire definities omvat. Bij organisatie worden relaties tussen verschillende definities onderscheiden en deze worden benadrukt in de nieuwe definitie van het begrip. Deze methoden zijn gekozen omdat deze het meest geschikt waren voor de verbanden die we aantreffen tussen de disciplinaire inzichten. Binnen onze disciplinaire definities van de kernbegrippen kwamen weinig conflicten in inzichten naar voren. Inzichten en definities vulden elkaar aan of bouwden op elkaar voort. Na de organisatie en extensie zullen de nieuwe begrippen een *common ground* bieden waarop de integratie van de disciplinaire inzichten kan worden gefundeerd. Dit zal gebeuren middels een side-by-side integratie. De keuze voor side-by-side integratie is gebaseerd op de overeenkomsten tussen inzichten vanuit Culturele Antropologie en Creative Cities en tussen inzichten vanuit Creative Cities en Duurzaam Ondernemen en Innovatie. Het is echter niet uitgesloten dat ook Culturele Antropologie en Duurzaam Ondernemen en Innovatie verband houden met elkaar, vandaar dat er een driedelig model is gemaakt. Deze zal later hoofdstuk worden toegelicht. Vanuit de integratie van inzichten zullen wij een toekomstvoorspelling doen voor de sociale situatie in Tokio, Japan.

Traditionele gebruiken

Vanuit Culturele Antropologie worden traditionele gebruiken gezien als handelingen voortkomend uit traditionele waarden en normen. In dit onderzoek heeft dit voornamelijk betrekking op de invulling van moederschap in Japan. Er wordt uitgegaan van traditionele genderrollen waarin vrouwen voornamelijk het nageslacht verzorgen en mannen werken. Vrouwen zijn in deze verdeling verantwoordelijk voor de opvoeding van kinderen en worden verwacht hier emotionele voldoening uit te halen. Er wordt eveneens verwacht dat moeders complete toewijding aan het moederschap geven, wat ertoe leidt dat veel moeders stoppen met werken zodra ze kinderen krijgen (Morinaga et al. 1993). De discipline Creative Cities ziet traditionele gebruiken als voortkomend uit cultureel bepaalde normen en waarden. In de context van dit onderzoek worden traditionele gebruiken voornamelijk gezien als het feit dat het gebruikelijk is voor stellen om intimiteit buitenshuis te zoeken. Traditionele gebruiken geven daarnaast ook problemen in hedendaagse situaties. De combinatie van traditionele gebruiken met een nieuw, westers scholingssysteem zorgt er bijvoorbeeld voor dat veel Japanse jongeren zich sociaal isoleren. Culturele Antropologie en Creative Cities focussen zich voornamelijk op de sociale en culturele aspecten van traditionele gebruiken, in de discipline Duurzaam Ondernemen en Innovatie wordt ook het ruimtelijke perspectief aangehaald. Traditioneel gezien verhuizen startende gezinnen naar de buitenwijken van de stad die meer rust en ruimte bieden en een goede omgeving vormen om kinderen op te voeden. Daarnaast wijzen traditionele waarden uit de tijd van Edo op de harmonie tussen mens en natuur.

Het concept 'traditionele gebruiken' wordt geherdefinieerd aan de hand van de techniek van *extension* (Repko & Szostak 2017). Door middel van de uitbreiding wordt de omvang van het concept verbreed waardoor alle drie de disciplines binnen de definitie passen. Traditionele gebruiken worden gezien als normen en waarden die leiden tot bepaalde gedragsregels en ruimtelijke patronen. Traditionele normen en waarden in Japan worden gekenmerkt door een hoge privésfeer, bescheidenheid voor vrouwen, een sterk eergevoel, geen gezichtsverlies willen lijden en het belang van de natuur. Een traditioneel patroon dat volgt uit bovengenoemde normen en waarden is de duidelijke rolverdeling tussen man en vrouw. Vrouwen blijven vaak thuis, zorgen voor de kinderen en het huishouden. Mannen werken vaak in het centrum van de stad.

Een ander patroon voortkomend uit traditionele waarden en normen, zijn de verhuizingen van jonge gezinnen naar de buitenwijken. Patronen ontwikkelen zich dus niet alleen in sociale, maar ook in ruimtelijke zin.

Geglobaliseerde ontwikkeling

Vanuit een Cultureel Antropologisch perspectief worden verschillende ontwikkelingen waargenomen als gevolg van globalisering, zoals toegenomen economische welvaart, de betrekking van vrouwen in de arbeidsmarkt en een hoger educatieniveau. Betere scholing betekent ook meer kansen voor vrouwen. Onder deze omstandigheden ontwikkelt zich een nieuw beeld van vrouwelijkheid, een die niet uitsluitend het huishouden en moederschap beslaat, maar ook carrière en werk omvat. Emotionele voldoening kan nu ook op andere manieren bereikt worden, bijvoorbeeld door intellectuele vooruitgang of het zelfstandig verdienen van een inkomen. De aanname van de discipline Creative Cities luidt dat het conflict tussen de traditionele normen en waarden en modernisering een gevolg is van globalisering, en heeft geleid tot extreem hoge druk om te presteren op academisch vlak waardoor er een vervorming plaatsvindt van de manier waarop intimiteit ervaren wordt. Hiernaast is globalisering ook verantwoordelijk voor de vermindering van leefruimte in Tokio, economische ruimte neemt steeds meer de overhand op leefruimte. Dit gecombineerd met de hoge sociale en maatschappelijke druk om te presteren en te conformeren bemoeilijkt het bewoners van Tokio om relaties aan te gaan waardoor er naar andere uitwegen gezocht wordt zoals gecommuniceerde intimiteit. Duurzaam Ondernemen en Innovatie haalt net als Culturele Antropologie de invloed van globalisering op de economie aan. Tokio is een diensteneconomie en erg afhankelijk van beurzen en daarmee van de wereldeconomie. Daarnaast zorgen klimaattoppen en afspraken tussen landen ervoor dat doelen worden gesteld waar ook Tokio zich aan moet houden. Dit leidt tot plaatselijk geïmplementeerde doelen wat betreft klimaat.

Wanneer we de verschillende definities van geglobaliseerde ontwikkeling uit de disciplines samenvoegen, zien we raakvlakken. Vooral de toename in vrouwenemancipatie en economisch belangen domineren het beeld van globalisering. Gevolgen van deze ontwikkelingen zijn een veranderende indeling van de levensloop en veranderende stadspatronen. Om de

raakvlakken verder te verbinden wordt wederom de techniek van extensie gebruikt (Repko & Szostak, 2017).

Onder invloed van globalisering heeft het scholingssysteem zich ontwikkeld en is het educatieniveau omhoog gegaan. Met name voor vrouwen heeft dit een toename in participatie in hoger onderwijs en op de arbeidsmarkt tot gevolg. De nieuwe mogelijkheden hebben geleid tot een veranderend beeld van zelfontplooiing. Emotionele voldoening en zingeving kunnen worden ingevuld op zowel de arbeidsmarkt als in het gezinsleven. Hierdoor is de traditionele levensloop veranderd.

Het grotere economisch belang is terug te zien in de toegenomen economische welvaart. Hogere economische welvaart zorgt voor hogere levenskosten in grote steden (Bloom & Khanna, 2008). Ondermeer de hoge huizenprijzen in Tokio en de hogere levenskosten hebben geleid tot de maatstaf van een dubbel-inkomen huishouden. Doordat beide partners werken, blijft er meer geld over voor huizen in de binnenstad. Dit leidt tot ruimtelijke verandering; veel jonge stellen vullen het gat in de binnenstad en de bevolking in de buitenwijken neemt af. Onder de nieuwe definitie van geglobaliseerde ontwikkeling valt dus de toename van economische welvaart en verbetering van educatie. Gevolgen van deze processen van geglobaliseerde ontwikkeling zijn de toename van vrouwelijke participatie in hoger onderwijs en op de arbeidsmarkt, een toegenomen prestatiedruk in de maatschappij en een ruimtelijke verandering in huizing.

Spanning

Vanuit Culturele Antropologie wordt de spanning in Tokio gedefinieerd als een botsing of conflicterende verhouding tussen twee of meerdere culturele overtuigingen. De overtuigingen die tegenover elkaar staan in het hoofdstuk over moederschap, zijn de spanning die ontstaat tussen moederschap en werk en de ideeën over tijdsinvestering. Enerzijds heeft vrouwenemancipatie op economisch gebied ertoe geleid dat meer vrouwen werken en carrière willen maken, anderzijds speelt het idee dat moederschap volledige toewijding vergt en daarmee carrière uitsluit. Creative Cities onderzoekt de wisselwerking tussen verschillende sociale en culturele dynamieken die zich afspelen in de maatschappij. Vanuit traditionele culturele normen en waarden is het belangrijk om geen gezichtsverlies te lijden in het publieke oog. Deze waardes gecombineerd

met de hoge druk om te presteren zorgen voor veel sociale spanning in de Japanse maatschappij. Dit is terug te zien in het grote aantal sociaal teruggetrokken jongeren die de druk van het academische leven niet meer aankunnen. Ook in de relationele sfeer staat er te veel spanning op de culturele verwachting van trouwen. Het raakvlak tussen deze spanningsbogen zorgt ervoor dat de culturele, sociale en economische verwachtingen te hoog worden voor Japanners. Binnen de discipline Duurzaam Ondernemen en Innovatie is er voornamelijk een spanning te vinden tussen traditionele ruimtelijke patronen en het huidige patroon. Het patroon wat zich heeft ingezet, en zich naar alle waarschijnlijk zal blijven ontwikkelen, is een gevolg van het lage geboortecijfer en globalisering. Enerzijds brengt dit voordelen voor het milieubeleid, veel doelen in het beleidsplan kunnen sneller worden behaald binnen de huidige omstandigheden. Anderzijds heeft het nadelige gevolgen voor de economie en de duurzaamheid. De vergrijzende samenleving brengt problemen op economisch gebied door het onderhoud van pensioenen en zorg voor ouderen. De samenleving kan niet langer blijven bestaan wanneer er geen kinderen worden geboren. Dit levert ook een spanning op tussen de voordelen en nadelen van vergrijzing. Er ontstaat een botsing tussen het verder ontwikkelen van een welvarende economie, en het behalen van klimaatdoelen.

De spanning die ontstaat tussen traditionele gebruiken en geglobaliseerde ontwikkeling in Japan is grofweg de spanning tussen oude en nieuwe levenswijzen. Ook deze definitie is uitgebreid volgens techniek van extensie die Repko en Szostak (2017) benoemen. Oude normen en waarden hebben gedragsregels gecreëerd voor het leven van een 'goed' leven. Belangrijke onderdelen binnen dit 'goede' leven zijn bescheidenheid, rust en gehoorzaamheid. Dit zijn waarden die worden uitgedragen in de natuur (Kukichi & Sugai, 2018). Natuur en gezin staan centraal en verdienen volledige toewijding. De sociale controle verhoogt de druk om te voldoen aan de traditionele normen en waarden.

De nieuwe levenswijze die globalisering met zich heeft meegebracht, zorgt voor een botsing tussen traditionele levensindeling en nieuwe inzichten en ideeën over voldoening, zelfontplooiing en economische belangen. Economische vooruitgang heeft lange tijd een prioriteit gevormd. Dit zorgde voor een botsing met de behandeling van de natuurlijke omgeving. Klimaatdoelen zijn gesteld maar gaan niet altijd hand in hand met economische

voortgang. Ook de traditionele vervulling van het gezinsleven wordt anders ingevuld nu economisch belang en emancipatie zorgen voor een groter aandeel van vrouwen op de arbeidsmarkt.

In het huidige onderzoek wordt spanning gedefiniëerd als een botsing tussen culturele en sociale overtuigingen in de Japanse maatschappij. Er gelden algemene opvattingen en ideologieën die niet verenigbaar lijken te zijn. Economische welvaart en duurzame ontwikkeling lijken lijnrecht tegenover elkaar te staan, evenwel als vrouwenemancipatie en de eisen voor een klassiek gezinsleven. Het beeld heerst dat er keuze gemaakt moet worden voor één ideologie van voortgang, omdat iedere leefwijze complete investering van tijd en moeite vergt. Echter zijn verschillende leefwijzen vaker aan het versmelten, dit is terug te zien in het stadsbeeld en de toename van gecombineerd ouderschap en werk.

Emancipatie

Wanneer emancipatie bekeken wordt vanuit een antropologisch perspectief op moederschap, wordt voornamelijk toegenomen *agency* waargenomen. Er zijn nieuwe vormen van moederschap opkomend, zoals alleenstaand moederschap of gecombineerd moederschap en werk. Hieruit blijkt dat sommige vrouwen een weg vinden tussen de hoge verwachtingen van de maatschappij door. Daarnaast kan er ruimte komen voor andersoortige gezinsstructuren. Emancipatie houdt hierbij in dat er nieuwe vormen worden gevonden om een ‘goede moeder’ te definiëren, een die niet afhankelijk is van patriarchale ideeën of traditionele beelden van ‘goed’ moederschap. Ook Creative Cities benadert emancipatie vanuit het concept van moederschap. Van oudsher wordt er veel verwacht van moeders in het gezinsleven. Deze verwachtingen botsen in het moderne klimaat waarin vrouwen zichzelf willen ontplooiën op andere vlakken. De emancipatie die zowel Culturele Antropologie en Creative Cities in hun hoofdstukken beschrijven ligt ten gronde aan de processen die Duurzaam Ondernemen en Innovatie onderzoekt. Het feit dat vrouwen meer gaan werken brengt een nieuwe levensstijl met zich mee. Deze levensstijl uit zich in de ruimtelijke verdeling over de stad. Nieuwe gezinnen verhuizen niet meer standaard naar de buitenwijken van de stad maar blijven vaker in de binnenstad wonen. Het feit dat vrouwen werken is een belangrijke oorzaak hiervan, zij hoeven minder ver te reizen naar hun werk en hebben zo meer

tijd om te werken en voor de kinderen te zorgen. Ook mannen zijn minder tijd kwijt aan het reizen tussen werk en thuis, hiermee hebben ook zij meer tijd over en nemen daarmee ook huishoudelijke taken op zich. Werk en familie kunnen op deze manier gemakkelijker gecombineerd worden.

Culturele Antropologie en Creative Cities benaderen emancipatie vanuit dezelfde invalshoek. Binnen de discipline Duurzaam Ondernemen en Innovatie wordt deze definitie echter gebruikt om verder onderzoek te verrichten naar de gevolgen van emancipatie. Om toch tot een gezamenlijke definitie van het concept te komen is de methode van organisatie toegepast. Deze methode creëert een *common ground* door de relaties tussen de disciplines bloot te leggen en de causale verbanden naar voren te brengen (Repko, 2017).

Met emancipatie wordt bedoeld op vrijheid van levensinvulling. In dit onderzoek komt de emancipatie van vrouwen duidelijk naar voren. Het feit dat vrouwen meer kansen krijgen op de arbeidsmarkt leidt tot een nieuwe invulling van moederschap. Zo speelt zelfontwikkeling een belangrijkere rol in de motivatie van vrouwen om meer te werken en moederschap met werk te combineren. Japanse vrouwen zijn op deze manier niet meer zo nauw verbonden aan het gezinsleven als traditioneel werd verwacht. Daarnaast leidt emancipatie van vrouwen ertoe dat de traditionele genderrollen van mannen veranderen. Mede door het veranderde ruimtelijk patroon, waardoor gezin en werk dichterbij elkaar komen te liggen, kunnen taken in het gezin en het huishouden vaker worden verdeeld over de partners. Het huidige ruimtelijke patroon maakt het makkelijker een gezin te hebben naast het werk. Emancipatie binnen het moederschap is echter nog niet vanzelfsprekend, gezien de druk om aan traditionele normen en waarden te voldoen.

Druk

In het deelhoofdstuk van Culturele Antropologie komt naar voren dat het traditionele beeld van een ‘goede’ moeder een enorme druk legt op jonge vrouwen. Er zijn allerlei regels en voorwaarden waaraan moet worden voldaan om als ‘goede moeder’ te worden beschouwd. Met deze druk uit de omgeving ontstaat een spanningsveld tussen moederschap en arbeidsparticipatie. Door middel van *agency* kan een weg worden gevonden door dit spanningsveld heen, waarin

moederschap en werk kan worden gecombineerd. Creative Cities identificeert druk als een sociaal uitgeoefende controle voortkomend uit cultureel bepaalde normen en waarden. In dit geval kan druk als macht worden gezien, aangezien het het subject dwingt om te conformeren aan deze normen en waarden. Zo heeft de modernisatie na de Tweede Wereldoorlog het scholingssysteem drastisch veranderd. Het nieuwe systeem zorgt ervoor dat schoolprestaties direct invloed hebben op het salaris wat men in de toekomst ontvangt. Dit legt een enorme druk om te presteren aangezien er weinig tweede kansen zijn in het latere academische en bedrijfsleven. Maatschappelijke systemen als deze leggen een sociale controle en druk op de gehele maatschappij en haar inwoners. Duurzaam Ondernemen erkent de druk op gezinnen om traditionele waarden te doorbreken, evenals Culturele Antropologie benoemt. Anderzijds wordt in deze discipline ook de druk op het milieu naar voren gehaald. De overheid van Tokio wil dat het stadscentrum wederom bevolkt wordt, en maakt wonen in het centrum daarom aantrekkelijker. Wonen in het centrum verkleint de reistijd, waardoor nieuwe gezinnen in het centrum blijven wonen. Dit wijst op de veranderende omgeving van het gezin. Daarnaast legt een dichtbevolkt gebied als Tokio een enorme druk op de omgeving. De overheid van Tokio voelt daarnaast druk om de stad op een duurzamere manier te ontwikkelen. Het land legt deze regels op, maar ook internationale verdragen zijn hierbij een speler.

De disciplines hebben verschillende soorten druk weten te onderscheiden. Om deze te binden binnen een overkoepelende definitie, wordt dit concept uitgebreid met de methode van extensie (Repko, 2017). Een kenmerk van druk in alle disciplinaire inzichten is de centralisering van het gezinsleven. Bij zowel Creative Cities als Culturele Antropologie wordt dit voornamelijk bekeken vanuit het perspectief van moeders, omdat zij in traditionele gezinsstructuren verantwoordelijk zijn voor de opvoeding. Daarnaast toont Duurzaam Ondernemen en Innovatie aan dat er druk wordt gelegd op het milieu en de economie. Alle disciplines zien de druk als grondslag van het probleem, wat dit concept belangrijk maakt voor de integratie van inzichten. In de context van deze drie disciplines wordt druk in dit onderzoek gedefinieerd als sociale en maatschappelijke druk maar ook druk op de ecologie en economie.

De begrippen ‘Druk’ en ‘Spanning’ voeren de boventoon in de interdisciplinaire benadering van het lage geboortecijfer in Tokio, Japan. Deze begrippen staan centraal in de *more*

comprehensive understanding en binden de verschillende sociale perspectieven van het probleem.

More comprehensive understanding

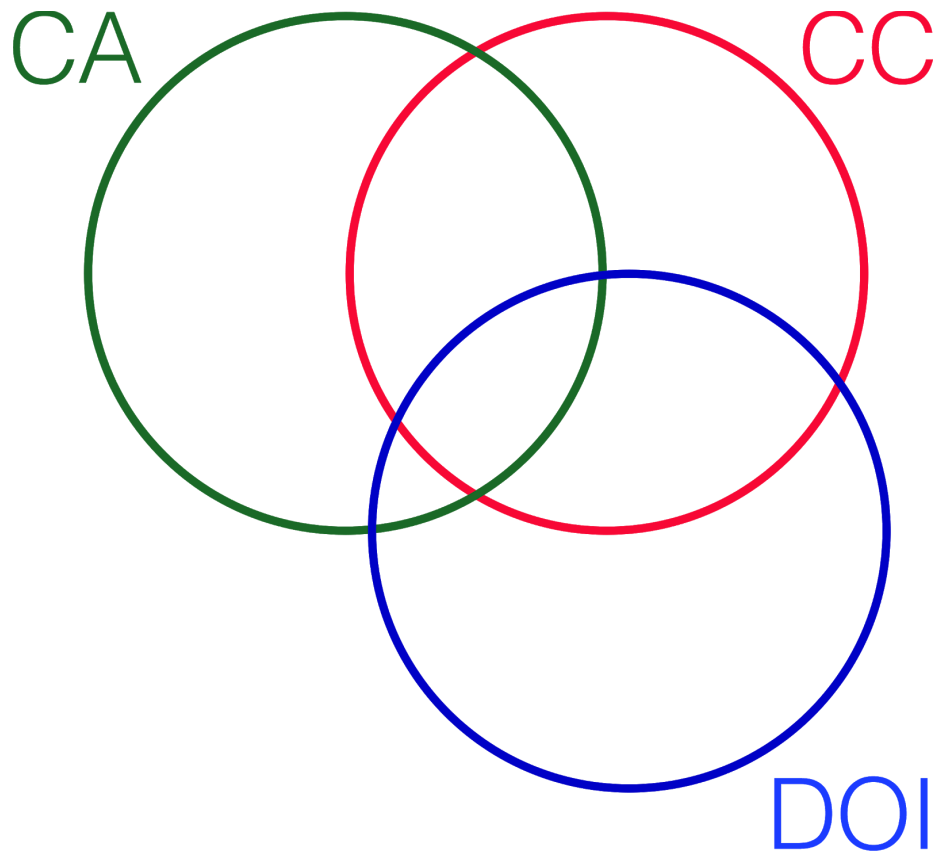
De huidige situatie in Tokio is complex. Wanneer een verklaring wordt gezocht voor de het geboortecijfer in Tokio, is een interdisciplinair onderzoek belangrijk. Op deze manier worden alle aspecten die van belang zijn in acht genomen. Economische vooruitgang, ervaring van moeders, sociale-, maatschappelijke- en economische druk, omgang met de natuur en de huizing situatie in Tokio hebben allen invloed op de demografische situatie.

Het creëren van een *common ground* per concept heeft verbanden tussen de drie disciplines blootgelegd. Overeenkomsten en verschillen in disciplinaire definities bieden uitdagingen maar leiden ook tot een groter en alomvattend concept. Door een integratie van de *common ground* kan een compleet antwoord worden geformuleerd op de hoofdvraag die de leidende draad heeft gevormd gedurende het gehele onderzoek. Deze vraag luidt: *Waar toe leidt de sociale spanning tussen traditionele waarden en geglobaliseerde ontwikkeling in Tokio met betrekking tot het geboortecijfer?*

De gecreëerde spanning tussen traditionele gebruiken en geglobaliseerde ontwikkeling in Japan is het gevolg van socio-economische trends die zich de komende decennia naar alle waarschijnlijkheid zullen voortzetten. De verschillende disciplinaire inzichten zullen een toekomstvoorspelling schetsen van de demografische ontwikkeling die deze trends tot gevolg hebben.

In de voorgaande paragraaf zijn aan de hand van de technieken van Repko en Szostak (2017) de disciplinaire definities van belangrijke concepten uitgebreid en georganiseerd. Middels een *side-by-side* integratie wordt getracht een dieper begrip van de huidige situatie in Tokio te bereiken. Hierin zullen verbanden worden gelegd tussen de verschillende disciplines door deze naast elkaar te leggen. Culturele Antropologie biedt een cultureel perspectief, specifiek op de ervaringen van vrouwen. Duurzaam Ondernemen en Innovatie biedt een ruimtelijk perspectief, met oog op duurzame klimaatdoelen. Creative Cities zal de brug vormen tussen socio-culturele veranderingen en ruimtelijke veranderingen. Ook tussen Culturele Antropologie en Duurzaam

Ondernemen en Innovatie vindt uitwisseling plaats, aangezien een groter percentage werkende vrouwen invloed heeft op het stadspatroon. Hieruit kunnen we het volgende model afleiden:

Zoals naar voren komt in dit model, houden alledrie de disciplines verband met elkaar, maar hebben sommigen meer overlap dan anderen. Culturele Antropologie en Creative Cities hebben overlap op gebied van culturele processen, druk op moeders en jonge stellen. Creative Cities en Duurzaam Ondernemen en Innovatie hebben overlap op het gebied van economische processen en ruimtelijkheid. Culturele Antropologie en Duurzaam Ondernemen en Innovatie hebben minder directe verbanden, maar de sociale processen die naar voren komen in het disciplinaire hoofdstuk van Culturele Antropologie vormen een belangrijke oorzaak voor de gevolgen die worden onderzocht in het hoofdstuk van Duurzaam Ondernemen en Innovatie. Waar de drie disciplines samenkomen is binnen het begrip ‘druk’. Binnen de disciplinaire hoofdstukken komt

druk naar voren als een vooraanstaande oorzaak voor het lage geboortecijfer en de gevolgen hiervan. Hier komen onze inzichten samen. Er is gekozen om het model op deze manier te visualiseren, omdat het niet alleen de overlap van de drie disciplines laat zien, maar ook de verdeling van deze overlap aan het licht brengt.

De spanning tussen traditionele gebruiken en geglobaliseerde ontwikkeling heeft geleid tot een daling van het geboortecijfer. Mogelijke oorzaken zijn economische belangen bij twee-inkomens huishoudens en een veranderend beeld van wat zelfontplooiing inhoudt voor vrouwen. Daarnaast voert de botsing tussen tradities en globalisering de druk op moederschap, relaties en academische prestaties op. In een ander-georiënteerde samenleving zoals Japan ligt er druk op het naleven van verwachtingen van de omgeving (Morinaga et al., 1993; Knight, 1996). Om deze reden wordt er vaak gekozen voor totale investering in één levenswijze. Jongeren die kiezen voor een carrière hebben op deze manier minder tijd over voor intieme relaties. In de lokale stadscultuur in Tokio wordt dit gecompenseerd met gecommuniceerde intimiteit. Intimiteit staat in de van Dale (2019) als ‘vertrouwelijkheid’ en wordt in Giddens’ onderzoek naar intimiteit gedefinieerd als ‘emotionele communicatie’ (Giddens, 1992). Hier leiden wij uit af dat intimiteit veelal wordt gezien als iets wat relationeel en persoonlijk is. Maar door de toename van services die intimiteit aanbieden in Tokio wordt het tot een economisch product gemaakt, oftewel gecommuniceerd. Uit dergelijke situaties lijkt er meer waarde te worden gehecht aan hedendaagse omzet en minder verantwoordelijkheid te worden genomen voor de toekomstige economische situatie.

De industrialisatie in het begin van de 20e eeuw heeft gezorgd voor een verbetering van de economische situatie in Japan. Hiermee nam ook de druk op het milieu toe. Toendertijd was het geboortecijfer hoog en de stad raakte overbevolkt. Dit bracht een grote ecologische voetprint met zich mee. Het huidige geboortecijfer lijkt in zekere zin een positieve ontwikkeling voor het milieu. Echter, deze ontwikkeling zal in de loop der tijd leiden tot vergrijzing. Het uitbetalen van pensioenen zal hiermee een steeds grotere druk op de economie uitoefenen. Daartegenover staat dat het lage geboortecijfer ervoor kan zorgen dat veel klimaatdoelen gemakkelijker bereikt kunnen worden. De afnemende economische welvaart kan op deze manier de druk op natuur verlichten.

Verschuivende opvattingen over het moederschap, vrouwenemancipatie en intimiteit zorgen voor nieuwe druk op relaties en ouderschap. Deze druk komt voort uit tijdsverdeling tussen werk en gezin. Het één lijkt het ander uit te sluiten. Echter, de Japanse samenleving lijkt zich steeds meer open te stellen voor nieuwe gezinsstructuren, nieuwe indelingen van werk en familie en nieuwe vormen van ouderschap. De hernieuwde ruimtelijke indeling zorgt bijvoorbeeld voor een kortere afstand tussen werk en gezin, dit maakt het combineren van ouderschap en carrière gemakkelijker. Meer acceptatie voor andere gezinsstructuren en gematigde denkwijzen over hoe anderen hun leven moeten indelen (een meer gemixte vorm van ouderschap en werk) zou kunnen leiden tot een hoger geboortecijfer.

Conclusie en Toekomstvoorspelling

In dit onderzoek komt naar voren dat de spanning tussen traditionele gebruiken en geglobaliseerde ontwikkeling in Tokio leidt tot een hoge druk op de Japanse samenleving. Dit zorgt onder andere voor een historisch laag geboortecijfer. De druk uit zich op het milieu, relaties, jonge stellen, de stadsindeling en Japanse vrouwen. De verschillende variabelen staan afhankelijk van elkaar onder druk en worden wederzijds beïnvloed. Enerzijds leidt de toename van druk op het één, tot de toename van druk op het ander. Anderzijds kan de toename van druk op de ene variabele, de afname van druk op de andere variabele tot gevolg hebben. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de druk op het milieu tegenover de druk op economische vooruitgang. Over het algemeen neemt de druk op de variabelen toe en wordt de druk op de sociale groepen in de stad zo steeds hoger. Japanse vrouwen stellen moederschap steeds langer uit, jongeren zien af van intieme relaties en de vergrijzing zorgt voor zwaardere lasten op de schouders van starters. Het is te stellen dat op een bepaald moment de druk op deze bevolkingsgroepen zo hoog zal zijn en het geboortecijfer zo laag, dat de werkende populatie de Japanse samenleving niet meer kan onderhouden. Als de overheid dit wil voorkomen, moet er iets veranderen aan de verschillende waarden en normen die de druk op het milieu, moeders en relaties veroorzaken.

De druk die te voelen is binnen de Japanse samenleving komt voort uit het conflict tussen de waarden en normen die van origine voorkomen in Japan en de waarden van globalisering die worden geassocieerd met economische vooruitgang. Zo bestaat er vanuit traditionele opvattingen

een druk op moeders om een ‘perfect’ gezinsleven draaiende te houden, terwijl onder invloed van globalisering steeds meer vrouwen willen werken. Veel jonge vrouwen zien het als een te grote investering om naast een carrière een gezin te verzorgen en stellen hierom het moederschap uit. Intieme relaties staan onder eenzelfde prestatiedruk, waardoor jongeren vaak persoonlijke relaties uit de weg gaan en intimiteit op andere manieren invullen. De angst om gezichtsverlies te lijden zit diep geworteld in de culturele waarden van Japan. Meerdere levenspaden combineren met kans op falen, wordt daarom liever uit de weg gegaan. Relaties, gezinsleven en carrière worden gezien als elkaar uitsluitende levenspaden en er vindt nog weinig gecombineerd werk en ouderschap plaats. De bedrijvenwereld profiteert hiervan door intimiteit aan te bieden als een betaalde service. Door het uitstellen van relaties en gezinsvorming, vindt een verschuiving plaats in het stadsbeeld. Starters verhuizen terug naar het centrum van de stad, dit blijkt een positief effect te hebben op milieudoelen. Zo wordt er bijvoorbeeld vaker gebruik gemaakt van openbaar vervoer in het centrum, in plaats van persoonlijk vervoer.

In dit paper zijn naast inzichten op gebied van sociale en culturele druk, ook beperkingen van het huidige onderzoek naar voren gekomen. Wij zijn alledrie Nederlandse studenten en hebben een Westers perspectief, met als gevolg dat onze kennis is gesitueerd in onze eigen cultuur. Hierdoor zullen wij nooit een volledig *inside* perspectief kunnen bieden op de Japanse samenleving en verschillende sociale en culturele dynamieken die zich in deze context voltrekken. Daarnaast maken de disciplines Creative Cities en Culturele Antropologie normaliter gebruik van veldwerk, wat binnen dit onderzoek beperkt is tot literatuuronderzoek. Dit heeft een vermindering van onderzoekswaarde tot gevolg, iets wat vaker voorkomt in interdisciplinair onderzoek. Door het combineren van verschillende perspectieven kan er niet ver de diepte in worden gegaan op disciplinair niveau. Hiernaast zijn Culturele Antropologie, Creative Cities, en Duurzaam Ondernemen en Innovatie op zichzelf multidisciplinaire onderzoeksvelden, waardoor de combinatie van deze disciplines onvermijdelijk een onderzoek tot gevolg heeft dat op de oppervlakte blijft. Een voorbeeld van de beperkte analyse op basis van interdisciplinair onderzoek is dat er naar alle waarschijnlijkheid veel verbanden tussen de disciplines Duurzaam Ondernemen en Innovatie en Culturele Antropologie onderbelicht zijn. Zo schuilt er waarschijnlijk meer achter het het nieuwe stadspatroon van Tokio dan op dit moment behandeld

is. Redenen van jonge stellen om al dan niet naar buitenwijken van Tokio te verhuizen zouden de basis kunnen vormen voor een op zichzelf staand onderzoek tussen Creative Cities, Duurzaam Ondernemen en Innovatie en Culturele Antropologie. Verder is intimiteit en emancipatie onderzocht in de context van Tokio, de hoofdstad van Japan. Tokio is in deze scriptie gekozen als case-study omdat het geboortecijfer in deze stad het laagst ligt van Japan. Het is van belang om te benadrukken dat er verschillen voor kunnen komen tussen stad en platteland. Over het algemeen heersen traditionele waarden en sociale druk op traditionele gezinsstructuren met hogere mate in rurale gebieden. Hier zal naar alle waarschijnlijkheid ook minder aanbod van gecommuniceerde intimiteit zijn. De verschillen tussen het platteland en steden zouden een interessante bron voor vervolgonderzoek kunnen bieden.

Tegenover de beperkingen van interdisciplinair onderzoek staan ook veel voordelen die het combineren van disciplinaire visies brengt. De inzichten verkregen in dit onderzoek dragen bij aan een groter begrip van het lage geboortecijfer in Tokio. Sociale en culturele dynamieken zijn geanalyseerd vanuit drie disciplines die goed op elkaar aansluiten in onderzoeksbreedte. Middels de gespreide visie op culturele en sociale dynamieken, kunnen er mogelijkheden worden ontdekt die vanuit een enkele visie niet aan het licht waren gekomen. Inzichten verkregen in dit onderzoek kunnen aan worden gegrepen door de Japanse overheid om maatregelen te treffen tegen het lage geboortecijfer en zo de Japanse samenleving staande houden. Om het geboortecijfer te laten stijgen, en de Japanse samenleving te preserven, is er een sociale verandering nodig. Het veranderen van de prestatie maatschappij, de traditionele opvattingen over gezinsstructuur of het economische systeem ten behoeve van een hoger geboortecijfer, is een lastige opgave. Deze veranderingen zullen niet over één nacht ijs gaan. Echter, aanpassingen van kleinere aard kunnen bijdragen aan een grote sociale verandering. Concrete opties voor de gemeente van Tokio om het geboortecijfer direct te beïnvloeden, zouden kunnen zijn: huizen voor starters betaalbaar maken, betaalbare kinderopvang instellen, de kinderbijslag verhogen, het beleid op kunstmatige voortplantings processen versoepelen en het reguleren en verminderen van gecommuniceerde intimiteit. Daarnaast kan toename van openbaar vervoer de druk op het milieu verlagen en de afstand tussen werk en gezin verkleinen. Op deze manier is een combinatie van werk en ouderschap beter bereikbaar, met een kleinere impact op het milieu.

Tot slot kan inzicht in het lage geboortecijfer in Tokio bijdragen aan het begrip en het beleid van andere verder ontwikkelde naties. De afname van het geboortecijfer en de toename van de levensverwachting zijn typerend voor een verre ontwikkeling. De maatschappelijke druk zoals ervaren in Tokio, kan als voorbode fungeren voor andere ontwikkelde naties. Het begrijpen van de socio-economische ontwikkelingen die ten gronde liggen aan deze druk, kan hulp bieden in de toekomst op andere plekken. Zo zijn geboortecijfers niet langer zorgenkindjes.

Bibliografie

Inleiding

Boyd-Barret, O., Rantanen, T. (1998). Introduction: The Globalization of News. *The Globalization of News*. Sage Publications: London, Thousand Oaks, New Delhi. Pp. 1 - 15.

Coulmas, F. (2007). Facts and Discourses. *Population Decline and Ageing in Japan – the Social Consequences*. London and New York: Routledge. Pp. 1-16.

Hall, S. (1992). The question of cultural identity. In D. Held & A. McGrew (Eds.), *Modernity and its Futures*. Cambridge: Polity Press and Open University Press. Pp. 274 - 316

Harvey, D. (1989). Time-space compression and the postmodern condition. *The condition of modernity: an enquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Blackwell. Pp. 284- 307

Ivy, M. (2010). *Discourses of the vanishing: modernity, phantasm, Japan*. University of Chicago Press.

McLelland, M & Mackie, V. (2015). *Routledge handbook of sexuality studies in East Asia*. Routledge Handbooks London and New York.

Milanovic, B. (2005). Can we discern the effect of globalization on income distribution? Evidence from household surveys. *The World Bank Economic Review*, 19(1). Pp. 21-44.

Monge, P. (1998). Communication Structures and processes in globalization. *Journal of Communication*, 48(4). Pp. 142 - 153.

NOS (2016, 16 februari). Steeds minder Japanners. Geraadpleegd op 15 januari 2019, van: <https://nos.nl/artikel/2089271-steeds-minder-japanners.html>

NU.nl (2012, 11 mei). Over 1000 jaar zijn er geen Japanners meer. Geraadpleegd op 15 januari 2019, van: <https://www.nu.nl/wetenschap/2808329/over-1000-jaar-er-geen-japanners-meer.html>.

Repko, A. & Szostak, R. (2017). *Interdisciplinary Research*. Sage.

Ryall, J. (2012, 4 september). Tokyo population to halve in next 90 years. *The Telegraph*. Geraadpleegd op 4 december 2018, van: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/japan/9519203/Tokyo-population-to-halve-in-next-90-years.html>

Wakatsuki, Y. & Griffiths, J. (2018, 7 mei). Number of children in Japan shrinks to new record low. *CNN*. Geraadpleegd op 15 januari 2019, van: <https://edition.cnn.com/2018/05/07/health/japan-child-population-record-low-intl/index.html>

De Kersenbloesembloei van de Werkende Moeders

Allison, J. (2010). Grieving conceptions: Making motherhood in the wake of infertility in Ireland. *Journal of the Motherhood Initiative for Research and Community Involvement*, 1(2), 219-231.

Buck, E.B., Newton, B.J., & Muramatsu, Y. (1984). Independence and obedience in the United States and Japan. *International Journal of Intercultural Relations*, 8, 279–300.

Clark, G. (1999). Mothering, work, and gender in urban Asante ideology and practice. *American Anthropologist*, 101(4), 717-729.

Chandler, M. (2007). Emancipated subjectivities and subjugation of mothering practices. In A. O'Reilly (Ed.), *Maternal Theory: Essential Readings*. Toronto: Demeter Press. Pp. 529-541

Coulmas, F. (2007). Facts and Discourses. *Population Decline and Ageing in Japan – the Social Consequences*. London and New York: Routledge. Pp. 1-16.

Cornelissen, P. (presentatrice). (2018, 24 september). Otenba [TV-show]. In J. Reuten (uitvoerend producent). Tokidoki. Amsterdam, Nederland: VPRO.

Ermisch, J., & Ogawa, N. (1994). Age at motherhood in Japan. *Journal of Population Economics*, 7(4), 393-420.

Faircloth, C. (2009). Mothering as Identity-Work: Long-Term Breastfeeding and Intensive Motherhood. *Anthropology News*, 50(2), 15-17.

Fruehan, S. (2005). Reproductive Technologies in Japan. *Anthropology News*, 46(1), 15-18.

Hays, S. (1996). *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven, CT: Yale University Press.

Jolivet, M. (1997). *Japan: the Childless Society?*. New York, NY: Routledge.

Katsurada, E., & Sugihara, Y. (1999). Gender differences in gender-role perceptions among Japanese college students. *Sex Roles*, 41(9-10), 775–786.

Knight, J. (1996). Making citizens in postwar Japan. In C.M. Hann & E. Dunn (Eds.), *Civil society: challenging western models*. London and New York: Routledge. Pp. 222-241

Lebra, T.S. (1984). *Japanese Women: Constraint and Fulfillment*. University of Hawaii Press.

Miller, T. (2005). Setting the Western context: mothering in late-modern society. *Making sense of motherhood: a narrative approach*. Cambridge University Press. Pp. 46-65

Morinaga, Y., Hanson Frieze, I., Ferligoi, A. (1993). Career plans and gender-role attitudes of college students in the United States, Japan, and Slovenia. *Sex Roles*, 29(5-6), 317-334.

O'Reilly, A. (2010). Introduction. In A. O'Reilly (Ed), *Twenty-first century mothering: experience, identity, policy, agency*. Columbia University Press. Pp. 1-21

Yamaguchi, T. (2007). IMPARTIAL OBSERVATION AND PARTIAL PARTICIPATION: feminist ethnography in politically charged Japan. *Critical Asian Studies*, 39(4), 583-608.

Yamamoto, Y. (2016). Gender and social class differences in Japanese mothers' beliefs about children's education and socialisation. *Gender and Education*, 28(1), 72-88.

Yopo Díaz, M. (2018). Enacting motherhood: time and social change in Chile. *Journal of Genderstudies*, 27(4), 411-427.

Sex & the Metropolitan Sprawl

Luka Sabbat [@lukasabbat]. (2018, November 18). [Photograph HOT MESS REPRODUCTIVE SERVICES advert in Tokyo].

White, M. I. (2002). *Perfectly Japanese: Making families in an era of upheaval*. Univ of California Press vol 14. Pp. 1-3.

Allison, A. (2000). *Permitted and prohibited desires: Mothers, comics, and censorship in Japan*. Univ of California Press. Pp. 13-20.

Almazán, J., & Yoshinori, N. (2012). Urban Micro-Spatiality in Tokyo: Case Study on Six Yokochō Bar Districts. *Advances in Spatial Planning*. InTech, 312-318.

Axelsdóttir, S. *Never Gonna Fall for Modern Love. The Negative Population Growth of Japan Explored* (Doctoral dissertation).

Cybriwsky, R. (1999). Changing patterns of urban public space: observations and assessments from the Tokyo and New York metropolitan areas. *Cities*, 16(4), 223-231.

Furlong, A. (2008). The Japanese hikikomori phenomenon: acute social withdrawal among young people. *The sociological review*, 56(2), 309-325.

Galbraith, P. W. (2015). Otaku sexuality in Japan. *Routledge handbook of sexuality studies in East Asia*. Pp. 205-217.

Ikalovic, V., & Radovic, D. (2018). Dating Tokyo: De-alienation of a metropolis through intimate spaces. *Urbanities*, 8(2), 23-41.

Kobayashi, J. (2017). Have Japanese People Become Asexual? Love in Japan. *International Journal of Japanese Sociology*, 26(1), 13-22.

Lin, H. S. (2008). Private love in public space: love hotels and the transformation of intimacy in contemporary Japan. *Asian Studies Review*, 32(1), 31-56.

McLelland, M., & Mackie, V. (Eds.). (2014). *Routledge handbook of sexuality studies in East Asia*. Routledge. Pp. 1-19.

Morin, R. (2017, Nov 7). How to Hire Fake Friends and Family. *The Atlantic*. Retrieved from <https://www.theatlantic.com/family/archive/2017/11/paying-for-fake-friends-and-family/545060>

Takeyama, A. (2005). Commodified romance in a Tokyo host club. *Genders, transgenders and sexualities in Japan*. Pp. 200-205.

Ronald, R., & Hirayama, Y. (2009). Home alone: the individualization of young, urban Japanese singles. *Environment and Planning A*, 41(12), 2836-2854.

Sorensen, A. (2005). Building world city Tokyo: Globalization and conflict over urban space. *Globalization and urban development*. Springer, Berlin, Heidelberg, 225-237.

Tanaka, H., & Ng, C. W. (2012). Individualization of marriage and work life choices: a study of never-married employed women in Hong Kong and Tokyo. *Asian Women*, 28(1), 85-120.

Ueno, C. (2003). Self-determination on sexuality? Commercialization of sex among teenage girls in Japan 1. *Inter-Asia Cultural Studies*, 4(2), 317-324.

Is Tokio klaar voor een Duurzame Toekomst?

Audirac, I., Alejandro, J.A. (2010). Shrinking Cities North/South: Introduction. *Migration and Urban Regional Development Series 2*. Pp. 9-36.

Ehrlich, P.R., Ehrlich A.H., Holdren, J. (1970). Population, Resources Environment. *Freeman, San Francisco*. Pp. 259.

Hollander, J.B. (2011). Can a City Grow Successfully? Evidence from Survey Data on Neighborhood Quality. *Urban Affairs Review 47(1)*. Pp. 129 - 141.

Hollander, J.B., Pallagst, K., Schwarz, T., Popper, F.J. (2009). Planning shrinking cities.

Hosaka, T., Numuta, S., Sugimoto, K. (2018). Research Note: Relationship between childhood nature play and adulthood participation in nature-based recreation among urban residents in Tokyo. *Landscape and Urban Planning 180*. Pp. 1 - 4.

Kukichi, T., Sugai, T. (2018). Preface: Tokyo as a Global City: New Geographical Perspectives. *Tokyo as a Global City, International Perspectives in Geography 8*. Pp. v - xiv.

Kurishima, H. (2018). Analysis of Current Municipal Solid Waste Management in Tokyo and Future Prospects. *Tokyo as a Global City, International Perspectives in Geography* 8. Pp. 287 - 315.

Marcuse, P., van Kempen, R. (2011). Globalizing Cities: A New Spatial Order?. *Blackwell Publishing Ltd*.

Newman, P. (2006). The environmental impact of cities. *Environment and Urbanization* 18(2). Pp. 275-295.

Oswalt, P. (2009). Shrinking cities. Hypotheses on urban shrinkage in the 21st century.

Pallagst, K. (2008). Shrinking Cities: Planning Challenges from an International Perspective. *Cities growing smaller*. Pp. 6-16.

Ryall, J. (September 4th, 2012). Tokyo population to halve in next 90 years. *The Telegraph*. Retrieved at December 4, from <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/japan/9519203/Tokyo-population-to-halve-in-next-90-years.html>

Shimizu, T. (2018). Transport Planning and Management in the Tokyo Metropolitan Region: Its History, Current Situation and Future Perspectives. *Tokyo as a Global City, International Perspectives in Geography* 8. Pp. 213 - 233.

Tokyo Metropolitan Government. (September 2018). Creating a Sustainable City: Tokyo's Environmental Policy. *Journal of Aging Studies* 14(3). Pp. 229 - 249.

Wakabayashi, Y., Koizumi, R. (2018). Spatial Patterns of Population Change in Central Tokyo Since the Period of the Bubble Economy. *Tokyo as a Global City, International Perspectives in Geography* 8. Pp. 155 - 176.

Wright, S.D., Lund, D.A. (2000). Gray and Green?: Stewardship and Sustainability in an Aging Society.

Yabe, N. (2018). Central Tokyo as a Place for Raising Children While Working. *Tokyo as a Global City, International Perspectives in Geography* 8. Pp. 177 - 196.

Integratie

Bloom, D.E. & Khanna, T. (2008). The urban revolution. *World Town Planning Day November 20th 2008*.

Giddens, A. (1992). *The transformation of intimacy: Sexuality, love and eroticism in modern societies*. Polity Press.

Intimiteit. (2019). In *Van Dale* (2019). Utrecht, Nederland: Van Dale Uitgevers.

Knight, J. (1996). Making citizens in postwar Japan. In C.M. Hann & E. Dunn (Eds.), *Civil society: challenging western models*. London and New York: Routledge. Pp. 222-241

Kukichi, T. & Sugai, T. (2018). Preface: Tokyo as a global city: new geographical perspectives. *Tokyo as a Global City, International Perspectives in Geography* 8. Pp. v - xiv.

Morinaga, Y., Hanson Frieze, I., Ferligoi, A. (1993). Career plans and gender-role attitudes of college students in the United States, Japan, and Slovenia. *Sex Roles*, 29(5-6), 317-334.

Repko, A., Szostak, R. (2017). *Interdisciplinary Research*. Sage.